

SOSYAL VE KURUMSAL AÇILARDAN BAĞIMSIZ DENETİM

Dr. Serhat Şamil

SOSYAL VE KURUMSAL AÇILARDAN BAĞIMSIZ DENETİM

Dr. Serhat Şamil

EĞİTİM
yayınevi

SOSYAL VE KURUMSAL AÇILARDAN BAĞIMSIZ DENETİM

Dr. Serhat Şamil

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)

Genel Yayın Koordinatörü: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 47830

E-ISBN: 978-625-6613-18-8

1. Baskı, Kasım 2023

Kütüphane Kimlik Kartı

SOSYAL VE KURUMSAL AÇILARDAN BAĞIMSIZ DENETİM

Dr. Serhat Şamil

Orcid: 0000-0003-4075-9268

76 s., 135x215 mm

Kaynakça var, dizin yok.

E-ISBN: 978-625-6613-18-8

Bu çalışma "Bağımsız Denetim Talebi: Halka Açık Olmayan KOBİ'lerde Bir Araştırma" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mekanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM
yayınevi

Yayınevi Türkiye Ofis: İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah. Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42, 0 332 502 50 42
bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Egitim Publishing Group, Inc.
P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America
americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
sevkiyat@egitimyayinevi.com

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye
+90 332 499 90 00
bilgi@egitimkitabevi.com

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr
+90 537 512 43 00
bilgi@kitapmatik.com.tr

 kitapmatik
ilk okuyansız olun
İnternetteki kitapçınızı

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	5
GİRİŞ	7
1.1. Hukuk Düzeni ve Yasalar	8
1.1.1. Hukuk Ailesi (Kökeni).....	8
1.1.2. Yatırımcının Korunması ve Denetçinin Davalık Olma Riski	11
1.1.3. Türkiye’de Bağımsız Denetimi İlgilendiren Gelişmeler: Ticaret Kanunları ve Yasal Düzenlemeler	15
1.1.3.1. Türk Ticaret Kanunları	15
1.1.3.2. Vergi Düzenlemeleri ve Devletin Denetimi	17
1.1.3.3. Türkiye’de Bağımsız Denetime Yön Veren Düzenleyici Kurumlar ve Öne Çıkan Düzenlemeler	19
1.1.3.4. 6102 Sayılı TTK, 660 Sayılı KHK ve KGK	22
1.1.4. Yasal (Zorunlu) Bağımsız Denetimin Gelişimi ve Kapsamı	24
1.2. Kurumsal Yönetim ve Bağımsız Denetim.....	32
1.2.1. Şirketlerin Sahiplik Yapıları	33
1.2.2. Finansal Sistem	39
1.2.3. Kurumsal Yönetim Tanımı.....	41
1.2.4. Kurumsal Yönetim Sınıflandırmaları	43

1.2.5. Türkiye'de Kurumsal Yönetim	46
1.2.6. Bağımsız Denetim ve Kurumsal Yönetim	47
1.3. Kültür ve Bağımsız Denetim	50
1.3.1. Kültür Tanımı ve Boyutları.....	50
1.3.2. Kültür ve Bağımsız Denetim	54
1.3.3. Türkiye Bağlamında Kültür ve Muhasebe	55
SONUÇ ve ÖZET	57
KAYNAKÇA	60

KISALTMALAR

- BDDK** : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
- BİST** : Borsa İstanbul
- CNCC** : Compagnie Nationale des Commissaires aux
(Fransa Ulusal Bağımsız Denetim Kurumu)
- EC** : European Commission (Avrupa Komisyonu)
- EMC** : Emerging Markets Committee of ICSA
(ICSA' in gelişmekte olan ekonomilerdeki üyelerden
oluşan komitesi)
- EPDK** : Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
- EC** : European Commission
- FTSE** : Financial Times Stock Exchange (Londra Borsası)
- ICSA** : International Council of Securities Associations
(Uluslararası Menkul Kıymet Birlikleri Konseyi)
- İMKB** : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- KAYİK** : Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar
- KGK** : Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları
Kurumu
- KHK** : Kanun Hükmünde Kararname
- KİT** : Kamu İktisadi Kuruluşları
- KVK** : Kurumlar Vergisi Kanunu
- OECD** : Organisation for Economic Co-operation and
Development (Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı)
- SMMM** : Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
- SPK** : Sermaye Piyasası Kurulu
- TMSK** : Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu

TMUDESK : Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu

TTK : Türk Ticaret Kanunu

TÜDESK : Türkiye Denetim Standartları Kurulu

TÜRMOB : Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve
Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği

YMM : Yeminli Mali Müşavir

GİRİŞ

Araştırmacılar, muhasebe konularının sosyal ve kurumsal açıdan ele alınması gerekliliğini 1970’li yıllarda kabul etmeye başlamışlardır (Linsley, 2017, p. 9). Muhasebe pratiğinin, her ne kadar teknik ağırlıklı olsa da bulunduğu sosyal ve kurumsal çevreden izole şekillenmeyeceği gerçeği, artık genel kabul görmüş bir durumdur.

Muhasebe ve muhasebenin bir alanı olan denetim uygulamaları da birçok sosyal ve kurumsal faktörlerden doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilenmektedir. Choi & Meek (2011, ss. 31-36), bu faktörleri; vergi politikaları, hukuki sistem, finansal kaynaklar, ekonomik gelişmişlik düzeyi, finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi, enflasyon, eğitim seviyesi, mesleki örgütlerin yapısı, düzenleyici kurumlar, diğer ülkelerle olan ticari ve siyasi ilişkiler ve kültür şeklinde sıralamaktadırlar.

Bu çalışmada, bağımsız denetim talebini doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkileme potansiyeli olan yasal düzenlemeler, kurumsal yönetim ve kültür konuları Türkiye bağlamına da değinilerek ilgili başlıklar ve alt başlıklar altında ele alınmaktadır.

1.1. Hukuk Düzeni ve Yasalar

Hukuk düzeni ve yasal düzenlemeler bir ülkedeki denetim uygulamalarına doğrudan veya dolaylı olarak yön vermektedir. Bir ülkede denetimin yaygınlığı, gücü, etkisi, konumu, değeri, arzı veya denetime olan talep gibi birçok denetim konusu, ilgili ülkenin hukuk sisteminden ve yasal düzenlemelerinden bağımsız şekillenemeyeceği açıktır. Ayrıca bir ülkede şirketlerin kurumsal yapıları (Niemi et al., 2012, p. 171), yatırımcının ne kadar korunduğu (La Porta et al., 1997, 2006) gibi bağımsız denetim uygulamalarını ilgilendiren konular, ülkelerin yasal ve hukuki düzenlemelerinden doğrudan etkilenmektedir.

Bağımsız denetim uygulamaları ile hukuk sistemi ve yasal düzenlemeler arasında ilişki öngörüsü herkes tarafından kabul edilmekle birlikte, daha çok bu ilişkinin ne şekilde olduğuna ilişkin araştırma soruları öne çıkmaktadır. Wallace (2004), yasal düzenlemeler ve bağımsız denetim arasında önemli bir ilişkinin var olduğunu ancak bu ilişkinin karmaşık bir boyutta olduğunu gözlemlerine dayanarak ifade etmekte ve farklı ülkelerden örneklerle çalışmasında ortaya koymaya çalışmaktadır.

“Hukuk Düzeni ve Yasalar” başlığı altında, hukuk ailesi (kökeni), yatırımcının korunması ve denetçilerin davalık olma riskleri, Türkiye’de bağımsız denetimi ilgilendiren yasal gelişmeler ve Dünya’da ve Türkiye’de zorunlu bağımsız denetim konuları ele alınmaktadır.

1.1.1. Hukuk Ailesi (Kökeni)

Ülkelerin hukuk sistemleri, tarihsel gelişim, referans alınan kaynaklar, kültür, kurumlar ve genel çerçeveye gibi

bazı kriterler dikkate alınarak teorisyenler tarafından sınıflandırılmaktadır. Genel olarak Anglo-Sakson Hukuk Sistemi (common law), Kıta Avrupası Hukuk Sistemi (code of civil law), dini hukuk sistemi ve bu sistemlerin farklı kombinasyonları veya alt grupları şeklinde sınıflandırmalar yapılmaktadır.

Muhasebe ve denetim araştırmalarında sıkça başvurulan hukuk ailesi ile ilgili çalışmalar, yoğun olarak La Porta ve arkadaşlarının 1997 yılında yaptıkları “Dış finansmanın yasal belirleyicileri (Legal Determinants Of External Finance)” isimli çalışmayı referans almaktadırlar. Araştırmacılar hukuk sistemlerini, Anglo-Sakson Hukuk Sistemi (common law) ve Kıta Avrupası Hukuk Sistemi (code of civil law) olmak üzere iki ana kategoriye ve Kıta Avrupası Hukuk Sistemini de Fransız, Alman ve İskandinav kökenli olanlar olmak üzere üç alt kategoriye ayırmaktadırlar (La Porta et al., 1997). Çalışmada, Türkiye Fransız kökenli Kıta Avrupası Hukuk ailesine dahil edilmektedir. Buna paralel olarak, Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ve Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarındaki muhasebe yaklaşımlarında yoğun Fransız etkisi görölmektedir (Din & Atasel, 2016, p. 269). Ayrıca 1850-1925 yılları arasında yürürlükte olan ilk ticaret kanunu “*Kanunname-i Ticaret*” doğrudan Fransa’dan ithal edilmiştir. Daha sonra üretilen birçok akademik çalışmada, La Porta ve arkadaşlarının bu sınıflandırması, ölkeler düzeyindeki finans, muhasebe ve denetimle ilgili araştırmalarda sıkça kullanılmıştır.

La Porta vd.(1998, s. 1116)’nin çalışmasında Kıta Avrupası Hukuk aile grubuna dahil olan ölkelerde yatırımcının daha az korunduğuna ilişkin tespitleri bulunmaktadır. Bu ailenin

içerisinde de en düşük skorlarla Türkiye'nin de dahil edildiği Fransız kökenli kıta Avrupası hukuk sistemi, yatırımcıyı korumada en zayıf olan hukuk sistemi olarak görülmektedir.

Jaggi & Low (2000), Anglo-sakson kökenli hukuk düzeninde faaliyet gösteren şirketlerin, Kıta Avrupası kökenli hukuk düzeninde faaliyet gösterenlere göre daha çok finansal bilgi paylaşımı yaptıklarını gözlemlemiştir.

Bununla birlikte hukuk aile sınıflandırmalarından doğrudan çıkarım yapmanın tartışmalı olduğu (Orucu, 2007; Zweigert et al., 1998) ve özellikle muhasebe (denetim) uygulamaları ile nedensel ilişkisinden söz etmenin yanıltıcı olabileceği de belirtilmektedir (Lindahl & Schadéwitz, 2013). Buna gerekçe olarak da ülkelerin sahip oldukları hukuk sistemlerinin bazı açılardan farklılaşan ve bazı açılardan da kesişen karmaşık bir yapıya sahip olması gösterilmektedir. Birleşik Krallık örneğinde bakıldığında, yatırımcının korunmasıyla ilgili yasaları kendi ailesinden olan ABD'nin yasalarından daha çok, Kıta Avrupası'nın yasalarına yakın olduğu görülmektedir (Lele & Siems, 2007). Yatırımcının korunmasının bağımsız denetim ile yakından ilişkisi (Newman et al., 2005) dikkate alındığında, hukuk ailesi ile denetim uygulamaları arasında diğer faktörler dikkate alınmadan doğrudan ilişki kurmak eksik olacaktır. Türkiye örneğinde ise, Fransız kökenli Kıta Avrupası Hukuk ailesine dahil edilmekle birlikte, kurumsal yönetime ilişkin bazı Anglo-sakson özellikli uygulamalar da bulunmaktadır (Ciftci et al., 2019, p. 91).

Lindahl & Schadéwitz (2013), bir hukuk ailesine ait olmanın finansal raporlama kalitesiyle ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmada, bu şekilde açık bir ilişkiden

söz etmenin zor olduğu, bunun yerine yasal düzenlemeler, hukuki yaptırımlar ve diğer kurumsal boyutlar gibi durumların finansal raporlama kalitesiyle ilişkilerinin aranmasının daha yerinde olacağı önerilmektedir. Finansal raporlama kalitesinin önemli bir boyutu olarak da görülen bağımsız denetime ilişkin çalışmalarda da benzer yaklaşım, daha sağlıklı çıkarımlar yapmaya olanak sağlayacaktır.

Türkiye’de, cari hukuk sistemi ve yürürlüğe giren yasalar, bütün ülkelerde olduğu gibi kendisine özgü bir geçmişe ve yapıya sahiptir. Bağımsız denetime ilişkin yasal düzenlemeler de benzer şekildedir. Son dönemlerde birçok ülkede yakınsanma çalışmaları olsa da bağımsız denetim uygulamalarını etkileyen hukuk sistemi ve yasal düzenlemelerin gelişimi ve bugünü açısından, Türkiye’nin hiçbir ülkeyle tam paralellik göstermediği görülmektedir. Türkiye’de bağımsız denetimi ilgilendiren yasal gelişmeler ayrı bir başlık altında detaylıca ele alınmıştır.

1.1.2. Yatırımcının Korunması ve Denetçinin Davalık Olma Riski

Yapılan yatırımlar, yasa ve düzenlemelerle hissedarlara ve kreditorlere bazı haklar ve yetkiler vermektedir (La Porta et al., 2000, p. 6). Yatırımcının ne derece korunduğu da bu haklar ve yetkiler çerçevesinde ortaya konulabilmektedir. Yatırımcının korunması konusunda yatırımcılar; şirkete öz kaynak finansmanı sağlayan küçük hissedarlar ile yabancı kaynak finansmanı sağlayan kreditorleri kapsamaktadır (La Porta et al., 1998, 2000).

La Porta vd. (2000, s. 7)’a göre hissedarların korunması, sahip olduğu hisse oranı üzerinden kâr payı alması, idarecileri

seçmek için oy kullanabilmesi, hissedarların toplantısına katılması, menkul kıymetlerle ilgili güncel konular hakkında bilgi sahibi olmak konusunda diğer paydaşlarla aynı imkanlara sahip olması, yöneticileri ve büyük ortakları şüphelendiği durumlar konusunda dava edebilmesi gibi konuları kapsamaktadır. Kreditörlerin korunması ise, kredi verilen şirketin muhtemel bir iflas durumunda karşılaşılabilecek yasal durumlar ve borçların yeniden yapılandırma prosedürleriyle ilgilidir. Kreditörlerin teminatlarını alabilmeleri ve bu konuda öncelik hakkına sahip olması yatırımcının, yani kreditorün korunması açısından önemlidir. Ayrıca borçların yeniden yapılandırılması konusunda yasaların kreditorler lehinde olması da yatırımcının korunması (Investor Protection) konusunda önemlidir.

Yatırımcının korunması başlığı ile değerlendirilebilecek bir konu da bağımsız denetçilerin veya denetim şirketlerinin davalık olma riskleridir (Litigation Risk). Bu açıdan, denetçiye nasıl bir yasal statü ve denetim sözleşmesinin dışında ne gibi yasal sorumluluklar verildiği önem arz etmektedir. Denetçinin yasal sorumlulukları ve davalık olma riski (litigation risk), yatırımcıların haklarının ve yatırımcının korunma seviyesinin de belirleyicileri arasındadır. Davalık olma riski, denetçinin ihmal ve görevi kötüye kullanma durumunda karşılaşılabilecek hukuki sürece işaret etmektedir. Yasal sorumluluklar ve karşılaşılabileceği hukuki yaptırımlar, denetçilerin ihmal ve görevi kötüye kullanma konusundaki yönelimlerini doğal olarak etkileyebilecek durumlardır.

Khurana & Raman (2004, s. 474), büyük denetim şirketlerini kaliteli bağımsız denetim hizmetine sevk eden asıl sebebin, şirketin itibar kaybı yaşama riskinden

ziyade maliyetli olan davalık olma riskinin olduğunu söylemektedirler.

Bir ülkede yatırımcının yasalarla daha iyi korunması ile bağımsız denetim arasındaki ilişkiye yönelik literatürde farklı hipotezler bulunmaktadır. Jaggi & Low (2011) yatırımcının daha iyi korunduğu bir yasal düzende, denetçiler açısından davalık olma riskinin daha yüksek olacağı hipotezini ortaya atmaktadırlar. Bu durumun, yüksek denetim ücretlerini ve daha kaliteli denetim hizmetini ve talebini doğuracağını ifade etmektedirler. Benzer şekilde, denetim ücretleri ile davalık olma riski ve yasal sorumluluk arasındaki ilişkiyi öngören çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çerçevede, davalık olma risklerinin ve yasal sorumluluk seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde denetim ücretlerinin de yükseldiğine yönelik hipotezler ve destekleyici bulgular bulunmaktadır (Choi vd., 2008; Seetharaman vd., 2002). Diğer taraftan Leuz vd., (2003)'nin bu konudaki iddiası ise, yatırımcının daha iyi korunduğu ortamda bağımsız denetime olan ihtiyacın ve talebin azalacağı yönündedir.

Bir hukuki düzende, yatırımcının korunma seviyesi ile denetçiler tarafından sunulan bağımsız denetimin kalitesinin de ilişkili olduğu öngörülmektedir. Diğer bir deyişle, yatırımcının korunması açısından ülkeler arası farklılıklar dikkate alındığında, sunulan bağımsız denetim hizmetinin kalitesi de değişebilecektir. Francis vd. (2003), yatırımcının korunması açısından daha iyi olan ülkelerde, bağımsız denetim kalitesinin de yükseldiğine ilişkin bulgulara ulaşmışlardır. Çalışma, kaliteli bağımsız denetim hizmeti sundukları varsayılan büyük denetim şirketlerinin (DeFond & Zhang, 2014), faaliyet gösterdikleri ülkenin

yasal düzenine göre sundukları hizmetin kalitesindeki değişkenliği göstermektedir. Çalışmada, söz konusu kalitedeki değişkenliği, diğer bir kaliteli bağımsız denetim göstergesi olan raporlanan finansal tabloların kalitesi (DeFond & Zhang, 2014) üzerinden ölçmektedirler.

Literatürde, ülkelerdeki yatırımcının korunması ve hukuki risklerin ölçümü ve sıralamaların oluşturulmasında ağırlıklı olarak La Porta vd. (1998, 2006)'nin yaklaşımı veya bulguları dikkate alınmaktadır (Francis & Wang, 2008, 2008; Hope et al., 2009; Wingate, 1997). Bu yaklaşımda, ülkelerin şirketler yasası, menkul kıymetler yasası ve hukuksal geleneklerine (legal origin) göre puanlamalar yapılmaktadır.

Yatırımcının korunması ve bağımsız denetim arasındaki ilişkilerin arandığı birçok çalışmada Türkiye, yatırımcının korunması konusunda zayıf kabul edilmektedir (Francis & Wang, 2004; La Porta et al., 1998, 2006).

Bu konuda Dünya Bankası'nın da puanlama yaptığı bir endeks bulunmaktadır. Dünya Bankası'nın oluşturduğu ve her yıl güncellediği iş yapma (doing business) araştırması, yatırımcının korunması alt başlığını da içermektedir. Türkiye, 2020 yılında bu endekste 76 puanla tüm ülkeler arasında 21. Sırada yer almaktadır. Ayrıca bölge olarak yer aldığı Avrupa & Orta Asya ülkelerinin ve gelir düzeyi olarak yer aldığı OECD üst-orta gelir ülkelerinin ortalamalarının da üstünde bir skora sahiptir (World Bank, 2020)

Diğer taraftan, Türkiye'de denetçilerin davalık olma riskinin düşük olduğu kabul edilmektedir (Ozcan, 2019; Senturk & Ozkan, 2018; Wingate, 1997). Türkiye'de, bağımsız denetçilere veya denetim kuruluşlarına yönelik

para cezaları veya lisanslarının iptal edilmesi gibi yaptırımlar söz konusudur. Bu tarz yaptırımlarda yetki sahipleri ise KGG, SPK ve BDDK gibi kuruluşlardır. Ancak Türkiye’de yatırımcıların doğrudan denetim şirketlerine dava açabilmeleri, ABD veya İngiltere gibi ülkelere kıyasla daha zordur. Bu da denetim şirketlerine açılabilen dava sayılarının sınırlı sayıda kalmasına sebep olmaktadır. Dolaylı olarak bu durum, Türkiye’de denetçilerin davalık olma riskinin düşüklüğünü açıklar niteliktedir. Burada riskin yükselmesine en büyük yapısal engel olarak ise hatalı veya hileli finansal raporlamayla ilgili gerek şirketlerin gerekse denetim firmalarının, yatırımcılar tarafından doğrudan dava edilebileceği ihtisas mahkemelerinin bulunmaması gösterilmektedir (Senturk & Ozkan, 2018, p. 156).

1.1.3. Türkiye’de Bağımsız Denetimi İlgilendiren Gelişmeler: Ticaret Kanunları ve Yasal Düzenlemeler

Bu başlık altında Türkiye’de yürürlüğe girmiş olan Ticaret Kanunları, bağımsız denetime yön veren yasal gelişmeler, düzenleyici kuruluşlar ve önem arz eden düzenlemeler ele alınmaktadır.

1.1.3.1. Türk Ticaret Kanunları

Türkiye’de yürürlüğe giren ticaret kanunlarının oluşturulmasında farklı kaynaklardan beslendiği görülmektedir. Türkiye’de (Osmanlı dönemi de dahil) bilinen ticaret uygulamalarını ele alan yasal düzenlemelerin ilki 1850 yılında hayata geçirilen Kanunname-i Ticaret’tir. Kanunname-i Ticaret, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu’nun tercüme edilmiş halidir. Daha sonra 1926 yılında, 1957 yılına kadar kullanılmış olan ve Alman

ticaret kanunundan alınan 865 sayılı “Ticaret Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Buradan hareketle, ilk Türk Ticaret Kanunu’nda Fransız uygulamalarının, ikincisinde ise Alman uygulamalarının etkisi olduğu söylenebilecektir (Tokay, 1987, pp. 121–122).

İtalyan ve Alman mevzuatlarından ve İsviçre Borçlar hukukundan yararlanılarak (Şensoy, 2008, p. 181) hazırlanan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu 1957 yılında yürürlüğe girmiş ve 2012 yılına kadar hiçbir değişiklik yapılmadan uygulamada kalmıştır.

Türkiye, Avrupa Birliği’ne üye devlet olması ve bu doğrultudaki uyumlaştırma süreci kapsamında takip ettiği yasa ve direktiflerle, 2011 yılı başlarında kabul edilen ve 2012 yılından itibaren geçerli olacak şekilde oluşturulan 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’nu yürürlüğe sokmuştur. Bu Ticaret Kanunu ise büyük ölçüde İsviçre ve Alman Bilanço Hukuku’nu referans alarak hazırlanmıştır (Çelebi & Güçlü, 2007, p. 144).

Türkiye’de yürürlüğe giren toplamda dört Ticaret Kanunu’ndan ilk üçünde finansal raporlama ve genel kabul görmüş muhasebe veya denetim standartlarıyla ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktaydı. 6102 Türk Ticaret Kanunu kapsamında ilk defa yer alan Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları ve Uluslararası Denetim Standartları ise 2013 yılı itibariyle uygulamaya geçirilmiştir. Ayrıca bağımsız denetim, kavram olarak da ilk defa 6102 Sayılı TTK’ da yer almıştır (Selimoğlu vd., 2015, s. 44). 6102 Sayılı TTK, ayrı bir başlıkta detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1.1.3.2. Vergi Düzenlemeleri ve Devletin Denetimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında, muhasebe uygulamalarının merkezinde vergi düzenlemelerinin olduğu görülmektedir. Son yıllarda bu etkinin yine devam ettiği kabul edilmekte, ancak muhasebe anlayışında bir dönüşümün yaşandığı da görülmektedir. Vergi mevzuatına göre hazırlanmış finansal raporlar, vergi otoritelerinin ilgilenmediği ancak şirket paydaşlarının ihtiyaç duyacağı birçok bilgiyi sunmamaktadır. Son dönemlerde şirketlerden, vergi otoriteleri dışındaki paydaşları da ilgilendiren finansal bilgilerin raporlanması beklenmektedir. Çünkü şirket faaliyetlerini yakından takip etme imkânı olmayan paydaşlar finansal raporlar aracılığıyla bilgi edinmek durumundadırlar. Bu nedenle vergi için muhasebe ve (gerçeğe uygun veya doğru) bilgi için muhasebe gibi sınıflandırmalar da yapılmaktadır.

Vergi düzenlemelerinin muhasebe uygulamalarına yön vermesi, finansal raporların hazırlanış amacını ve kullanıcılarını da etkileyecek bir durumdur. Vergi düzenlemelerinin muhasebe uygulamalarında hâkim olduğu bir düzende veya bir şirkette, finansal raporların en önemli kullanıcısı vergi otoriteleri, diğer bir ifadeyle devlet olacaktır. Bu durumda ortaya çıkan finansal raporların, vergi toplayan devlet dışında kullanıcısı pek bulunmayacaktır. Dolayısıyla bu şekilde ortaya çıkan finansal raporların denetlenmesine de yalnızca devlet ihtiyaç duyacak ve talep edecektir. Cumhuriyetin ilk yıllarında şirketlerin finansal raporlama yaklaşımı daha çok vergi odaklı olduğu için, denetime ilişkin ilk düzenlemeler ve uygulama örnekleri de bu doğrultuda olmuştur.

Cumhuriyet döneminde sırasıyla 1926, 1927 ve 1930 yıllarında çıkarılan Kazanç Vergisi Yasası, Muamele Vergisi Yasası ve Dahili İstihlak (Tüketim) Vergisi Yasası denetimi ilgilendiren ve denetime olan ihtiyacı ortaya çıkaran ilk yasal düzenlemeler olarak kabul edilmektedir. Bu ihtiyaca cevap olarak, 1936 yılında Gelirler kontrollüğü ve 1945 yılında da Hesap Uzmanları Kurulu oluşturulmuştur (Güvemli & Güvemli, 2015, pp. 43–44). Bu gelişmeler, finansal tabloların denetimine ilişkin ilk uygulamaların merkezinde vergi müessesenin olduğunu göstermektedir

1926 -1934 yılları arasında mahkemelerin tecrübeli muhasebe meslek mensuplarından bilirkişilik talep etmesi de Türkiye’de denetimin, vergi denetimi boyutuyla, ilk uygulama örnekleri olarak yorumlanmaktadır (Uzay et al., 2009, p. 130). Bu uygulamalar henüz muhasebe mesleğinin dahi kanunen karşılığının olmadığı bir dönemde gerçekleşmektedir. Ayrıca bu vakalardan, Türkiye’de denetimi ilk talep eden tarafın devlet olduğu çıkarımı da yapılabilecektir.

Türkiye’de, özellikle uluslararası muhasebe standartları uygulamalarıyla birlikte bilgi için muhasebe yaklaşımı yaygınlaşsa da şirketlerin hepsini ilgilendirdiğinden vergi için muhasebe yaklaşımı terkedilmemiştir. Hatta, görece küçük ve orta ölçekli şirketlerde vergi için muhasebe yaklaşımı ağırlıklı olarak devam etmektedir. Vergi için muhasebe yaklaşımıyla finansal raporlarını hazırlayan şirketlerde, finansal rapor kullanıcıları olan taraf sayısının azlığı, bağımsız denetim talebini de aşağı yönlü etkileyecek bir durumdur.

Bağımsız denetçiliğin yasal bir boyutunun olmadığı dönemde, finansal tablo denetiminde devletin kendisinin denetleyen taraf olduğu uygulamalar da söz konusudur. Bu duruma örnek ise, anonim ortaklıkların bir dönem devlet tarafından denetlenmiş olmasıdır. Bu denetim, o zaman geçerlilikte olan TTK ve 1972 tarihli “Anonim Ortaklıkların Denetimine Ait Tüzük ve Teftiş Kurulu Tüzüğü” çerçevesinde oluşturulan “Denetim Kurulu” tarafından yapılmaktaydı (Uzay et al., 2009, p. 130).

Türkiye’de 1987 yılına kadar işletme denetimleri kamu gelirlerini güvence altına almak amacıyla, devlet tarafından yapılan bir denetim şekli olarak görülmüştür. Bağımsız denetçilerin de işletmelerin denetiminde görev alması bu tarihe denk gelmektedir (Bezirci & Karasioğlu, 2011, p. 577).

1.1.3.3. Türkiye’de Bağımsız Denetime Yön Veren Düzenleyici Kurumlar ve Öne Çıkan Düzenlemeler

Devlet dışında bağımsız bir denetçinin yer aldığı muhasebe denetimine ilişkin somut yasal düzenlemeler ilk olarak 1987 yılında bankalara daha sonra da sermaye şirketlerine yönelik oluşturulmuştur (Uzay et al., 2009, p. 131). Buradan hareketle Türkiye’de zorunlu bağımsız denetim uygulamasının ilk olarak bankalara getirildiği söylenebilecektir.

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan muhasebe mesleğine yasal boyut kazandırma girişimlerinin bir sonucu olarak görülen (Gücenme & Poroy Arsoy, 2006, p. 310), 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu

kanun, bağımsız denetim mesleğini doğrudan ele almamaktır. Ancak, bağımsız denetim mesleğinin gelişimine referans oluşturmuştur. Bağımsız denetçilerin bu kanun kapsamında meslek mensubu olma zorunluluğu, düzenleyici kurulların bağımsız denetimle ilgili konular da meslek kanununa atıf yapmaları; bu kanunun bağımsız denetime ilişkin usul ve ilkelerin uygulanması açısından önemini ortaya koymaktadır (Selimoğlu & Uzay, 2009, s. 50).

TÜRMOB çatısı altında sırasıyla 1994, 2002 ve 2003 tarihlerinde TМУDESK, TMSK ve TÜDESK isimli kurulların kurulması da bağımsız denetimin Türkiye'deki gelişiminde önemli yeri olan gelişmelerdir. Bu kurullar, bağımsız denetimin ölçüsü niteliğindeki uluslararası muhasebe standartlarını ve rehberi niteliğindeki uluslararası denetim standartlarının ilk defa Türkçe olarak yayımlanması görevini üstlenmişlerdir. TМУDESK'in faaliyetleri 2002 yılında sona erdirilerek TMSK ve TÜDESK yetkilendirilmiştir. TMSK ve TÜDESK'in faaliyetleri ise 6102 Sayılı TTK'nin Muhasebe ve Denetim standartları yayımlama yetkisini KGK'ya vermesiyle birlikte 2012 yılında sona ermiştir.

Türkiye'de ilk *zorunlu* bağımsız denetim uygulamasının geldiği bankalara ilişkin düzenlemelerin başlangıcı, 1987 yılıdır. Bankalarda bağımsız denetim faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler 1999 yılına kadar Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası tarafından yapılmaktaydı. Daha sonra 1999 tarihinde yayımlanan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuş, 2000 yılı itibarıyla faaliyete başlamıştır. Bu tarihten itibaren bankaların denetimine ilişkin yetki ve sorumluluklar BDDK'ya devredilmiştir.

Türkiye’de sermaye piyasası şirketlerinin¹ bağımsız denetime ilişkin düzenleme yetkisi Sermaye Piyasası Kurulu’na (SPK) aittir. SPK ise 1981 yılında 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulmuştur. SPK, sermaye piyasasında bağımsız denetim hakkındaki ilk yönetmeliğini Aralık 1987’de yayımlamıştır. Söz konusu yönetmeliğin çıkış noktası ise sermaye piyasasına hâkim olan kamuyu aydınlatma ilkesidir. SPK, kurulduğu tarihten bu yana bağımsız denetim alanında güncel küresel uygulamaları takip etmiş (Selimoğlu vd., 2015, s. 34) ve bu doğrultuda ihtiyaç halinde bağımsız denetimi ilgilendiren tebliğler yayımlamış ve yayımlamaya devam etmektedir. Ayrıca sermaye piyasasındaki şirketlere her denetçi veya denetim kuruluşu hizmet verememektedir. SPK’ya tabi şirketlere denetim hizmeti verebilecek denetim kuruluşları SPK tarafından belirlenip resmî web sitesinde denetim kuruluşuna ait detaylı bilgilerle birlikte yayımlanmaktadır².

Sigorta ve Reasürans şirketlerinde bağımsız denetime ilişkin ilk yasal düzenleme, 1996 yılında Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan “*Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik*” tir. Daha sonra 2008 yılında Hazine Müsteşarlığı “*Sigortacılık Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmeliği*” ve “*Sigorta ve Reasürans Şirketleri ile Emeklilik Şirketlerinde Bağımsız Denetim Yapılmasına İlişkin Yönetmeliği’ni*” yayımlamıştır. İlk yönetmelik o zaman yürürlükte olan 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanununa istinaden, ikinci ve üçüncü yönetmelikler ise 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu ve 4632 Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununa istinaden oluşturulmuştur.

1 SPK’ya tabi kurum ve kuruluşların listesi için, <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/EVeri>

2 <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/BagimsizDenetimKurulusu/Index>

Bağımsız denetime ilişkin yönetmelik yayımlayan diğer bir kurum ise Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) 'dur. EPDK, enerji piyasasında faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişilerin bağımsız denetim kuruluşlarının denetlenmesine yönelik ilk olarak, 2003 yılında bir yönetmelik yayımlamıştır. Bu yönetmelik ise 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ve 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanununa istinaden oluşturulmuştur.

1.1.3.4. 6102 Sayılı TTK, 660 Sayılı KHK ve KGK

Türkiye'de bağımsız denetime ilişkin en önemli ve yaygınlaştırıcı yasal düzenlemeler ise 6102 Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile yapılmıştır. 6102 sayılı TTK'nin bağımsız denetimi yakından ilgilendiren öne çıkan düzenlemeleri aşağıda özetlenmektedir.

6102 sayılı TTK ile Türkiye'de zorunlu bağımsız denetimin uygulama alanı genişlemiştir. 6102 sayılı TTK öncesinde yalnızca SPK ve BDDK'ya tabi şirket ve kuruluşlar için zorunlu bağımsız denetim uygulaması varken, ilk olarak bütün sermaye şirketleri ve şirketler toplulukları için zorunluluk getirilmiştir. Ancak daha sonra (6335 sayılı kanunla) yapılan değişiklikle bütün sermaye şirketleri ve şirket toplulukları değil, her yıl Bakanlar Kurulunun belirleyeceği büyüklük kriterleriyle belirlenen şirketler, zorunlu bağımsız denetim kapsamında yer alacağına karar verilmiştir. Söz konusu karar mercii ise 2018 yılında yapılan diğer bir değişiklikle Cumhurbaşkanı olarak değiştirilmiştir (6102 sayılı TTK, Madde 397, 635). Ayrıca bu kapsamda denetime tabi olan şirketlere internet sitesi açma ve finansal raporları, denetim raporlarını ve kanunen yayımlanması

gereken diğer bilgileri bu sitede yayımlama zorunluluğu getirilmiştir. Ancak daha sonra (6335 sayılı kanunla) yapılan değişiklikle finansal raporlar ve denetim raporları yayımlama zorunluluğu kanundan çıkarılmıştır (6102 sayılı TTK, Madde 1524).

6102 sayılı TTK ayrıca denetimi kimlerin icra edebileceğini (6102 sayılı TTK, Madde 400) ve denetçi seçimi, görevden alma ve sözleşmenin feshi (6102 sayılı TTK, Madde 399) gibi durumları da düzenlemektedir. Denetçi veya denetim şirketi ortaklarının, 3568 sayılı meslek kanununa göre SMMM veya YMM olması ve Kamu Gözetim Kurumu (KGK) tarafından yetkilendirilmiş olması şartı yer almaktadır. Ayrıca denetçinin bağımsızlığı, yasal bir çerçeveye çizilmiştir. Bu çerçeve kapsamında, bağımsızlığa engel durumların olması halinde bağımsız denetçi ve bağımsız denetim şirketinin ilgili şirkette bağımsız denetim icra edemeyeceği belirtilmektedir (6102 sayılı TTK, Madde 400).

2006/43/EC sayılı Avrupa Birliği Direktifi üye ülkelerin, denetçileri ve denetim kuruluşlarını denetlemek ve yasaya uymaması durumunda yaptırım yapması için kamu gözetim kurumunu kurmalarını istemektedir. Bu direktif doğrultusunda, aday ülke olarak Türkiye de 2011 yılında Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) kurmuştur. KGK'nin teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları ise 660 sayılı KHK ile düzenlenmektedir. Bağımsız denetim konusunda 660 sayılı KHK ise, 6102 sayılı TTK ile okunması gereken önemli diğer bir düzenlemedir. Bu KHK ile Kamu yararını

ilgilendiren kuruluşlar (KAYİK) tanımı ve kapsamı³ belirlenmiştir. KAYİK'lerin yalnızca denetim kuruluşları tarafından denetlenebileceği de söz konusu KHK'da belirtilmektedir.

KGK'nin kurulmasıyla diğer otoritelerin yetki ve sorumluluklarının bazıları KGK'ye devredilmiş ve bazıları da sınırlandırılmıştır. Sonuç olarak KGK, muhasebe ve denetim standartlarını belirlemede, denetçi sınavlarını yapmada, bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyet izinlerini askıya almada veya iptal etmede, sürekli eğitim standartları ile mesleki etik kurallarını belirlemede tek yetkili otorite olmuştur. KGK ayrıca denetçileri ve denetim kuruluşlarını yetkilendirme ve denetim kuruluşlarını denetleme ve kalite kontrol konusunda da yetki sahibidir. Ayrıca bu iki alanda, ihracat yapan şirketler ve bankalar üzerinde SPK ve BDDK'nın da yetkisi bulunmaktadır.

1.1.4. Yasal (Zorunlu) Bağımsız Denetimin Gelişimi ve Kapsamı

Bağımsız denetimin yasal düzenleme ile zorunlu kılınmasının altında yatan temel neden, şirketlerin gönüllü olarak güvenilir finansal bilgiyi kamuya paylaşmalarını teşvik eden motivasyonların genellikle yetersiz kalmasıdır (Lennox & Pittman, 2011, p. 1659). Şirketlerin ürettikleri finansal bilginin kamu malına dönüşmesi (Hay et al., 2014, p. 12) ve söz konusu bilgiye güvenilir bir şekilde şirket dışındaki tarafların da ihtiyaç duyması, bu bilginin yasal

3 660 sayılı KHK, madde (2) ğ bendi, "Halka açık şirketler, bankalar, sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri, faktoring şirketleri, finansman şirketleri, finansal kiralama şirketleri, varlık yönetim şirketleri, emeklilik fonları, ihracatçı ve sermaye piyasası kurumları ile faaliyet alanları, işlem hacimleri, istihdam ettikleri çalışan sayısı ve benzeri ölçütlere göre önemli ölçüde kamuoyunu ilgilendirdiği için Kurum tarafından bu kapsamda değerlendirilen kuruluşlar"

boyutta güvenilir kılınmasını gerekli hale getirmektedir. Bu nedenle dünya genelinde yasal olarak zorunlu bağımsız denetim bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Bağımsız denetimin yasal olarak zorunlu olduğu ülkelerde, buna muhatap olan şirketlerin kapsamı ile bu kapsamın tarihsel değişimi ve gelişimi farklılaşmaktadır. Türkiye’de, diğer birçok ticari uygulamada olduğu gibi bağımsız denetimin gelişiminde de batıdaki uygulamalardan esinlenmiştir. Bu çerçevede, Birleşik Krallık, ABD, Fransa, Almanya ve Avrupa Birliği uygulamaları öne çıkmaktadır. Başlıca gelişmiş ülkelerdeki uygulamalara bakılarak, Türkiye’deki uygulamaların benzerlik ve farklılıklarına ilişkin bir perspektif oluşturulabilir. Nitekim Türkiye’de ticari kurallar, uygulamaya geçirilen yasal düzenlemeler veya ticaret kanunları, bu dört ülkenin pratiğinden ve Avrupa Birliği direktiflerinden önemli derecede etkilenmiştir.

Dünya’da zorunlu bağımsız denetim uygulamasının ilk örneği 1844 yılında İngiltere’de yürürlüğe girmiştir. Bu uygulama “İngiliz Anonim Şirketler Yasası (The English Joint Stock Companies Act)” ile hayata geçirilmiştir. Ancak, 1862’te çıkartılan başka bir yasa ile bağımsız denetim zorunluluğu İngiltere’de kaldırılmıştır. Ancak o dönem çoğu şirket gönüllü olarak, şirket ana sözleşmesine bağımsız denetim şartını eklemiştir (Rennie et al., 2003, p. 228). Bankalar için bağımsız denetim, 1879 yılında tekrar zorunlu hale getirilmiştir. Bankaları, sınırlı sorumlu şirketler takip etmiş ve 1900 yılında, İngiliz Şirketler Yasası (English Companies Act) ile bağımsız denetime zorunlu olarak tabi olmuşlardır (Rennie et al., 2003, p. 229). İngiltere’deki

halka açık olmayan şirketler⁴ (Private Companies) ise, 1967 yılında zorunlu bağımsız denetim kapsamına alınmıştır. Bu kapsamlı zorunluluk 1994 yılına kadar devam etmiştir. Sonraki dönemlerde ise kademe kademe zorunlu bağımsız denetim muafiyet eşiği yükseltilmiştir. En son şekliyle 2004 yılında belirlenen büyüklük kriterleri (Avrupa Birliği'nin direktiflerine paralel olarak) çerçevesinde birçok küçük ve orta ölçekli halka açık olmayan şirket, zorunlu bağımsız denetim uygulamasından muaf tutulmuştur (Dedman et al., 2014, p. 4).

ABD'de yasal olarak zorunlu bağımsız denetim, 1929 yılında borsanın çökmesi sonucu ile ilk olarak gündeme gelmiştir. Bu olaydan 5 yıl sonra, yani 1934 yılında çıkarılan Menkul Kıymetler Kanunu (Securities Act) ile halka açık şirketler (public companies)⁵ zorunlu bağımsız denetime tabi tutulmuştur (Byrnes et al., 2018, p. 286). ABD, halka açık olmayan şirketleri (Private Companies) hiçbir zaman zorunlu bağımsız denetime tabi tutmamıştır ve bugün de ABD'de bazı istisnalar dışında (örneğin, finansal şirketler) halka açık olmayan şirketler zorunlu bağımsız denetimden muaftır (Minnis & Shroff, 2017, p. 476).

Fransa, bağımsız denetime ilişkin ilk uygulamalarını yasal zorunlulukla 1863 yılında hayata geçirmiştir (Piot, 2001, p. 463). Fransa'da diğer ülkelerden farklı olarak, zorunlu müşterek denetim (joint audit) uygulaması bulunmaktadır. Müşterek denetim, bir şirketin birden fazla denetim şirketi

4 "Private Company" ifadesinin Türkçe 'deki kelime karşılığı özel şirkettir. Ancak, Türkiye'de özel şirket ifadesi ile sahiplerinin devlet dışındaki kişi ve kurumların olduğu şirketler anlaşılmaktadır. Buradaki "private company" ile kastedilen ise şirketin hisselerinin kamuya açık bir yerde alışı satışının yapılmadığıdır. Yani buradaki "private company" için halka açık olmayan şirketler ifadesi kullanılmıştır.

5 Türkçeye "Halka açık şirketler" diye çevirebileceğimiz "Public companies", hisselerinin kamuya açık bir piyasada alınıp satıldığı şirketleri kapsamaktadır. Yani, "Private Company" statüsünde olmayan şirketlerdir.

tarafından denetlemesini ifade etmektedir. Müşterek denetim ile asıl amaç denetçi bağımsızlığını güçlendirmektir (Bédard et al., 2014, p. 12). Bu uygulama aynı zamanda denetim piyasasındaki dengesiz bir şekilde kümelenmeyi azaltmaya ve rekabeti arttırmaya da katkı sunmaktadır. Nitekim, Fransa denetim piyasası diğer Avrupa piyasalarına göre daha az kümelenmiş ve rekabetin yüksek olduğu bir özelliğe sahiptir (Ballas & Fafaliou, 2008; Bédard et al., 2014). Müşterek denetim uygulaması, Avrupa Parlamentosu tarafından zorunlu bir uygulama olarak önerilmemekte ancak teşvik edilmektedir (European Parliament, 2014). Fransa, 1966 yılında çıkan yasayla borsada işlem gören şirketlerin finansal tablolarının en az iki denetim şirketi tarafından müşterek denetime tabi tutulmasını zorunlu hale getirmiştir. 1984 yılında ise kapsam genişlemiş tüm konsolide finansal tablo hazırlamak zorunda olan şirketlere müşterek denetim hizmeti alma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca 1867 yılında limitet şirketlere (konsolide finansal tabloya sahip değilse tek bağımsız denetim şirketini yeterli görerek) zorunlu bağımsız denetim uygulamasını da getirmiştir. Bugün Fransa’da, Avrupa Birliğinin üye ülkelerdeki zorunlu bağımsız denetim uyum çalışmalarına paralel olarak, ilgili kriterlerle muaf olan küçük şirketler dışında tüm şirketler zorunlu bağımsız denetime tabidir (CNCC, 2014).

Almanya’da zorunlu bağımsız denetim, ilk olarak İngiliz Şirketler Yasası’ndan (English Companies Act) esinlenerek, 1931 yılında anonim şirketler ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlere getirilmiştir (Eierle, 2005, p. 286). Limited şirketlerde ise zorunlu bağımsız denetim uygulaması Avrupa Birliği direktifleri doğrultusunda 1985 yılından bu yana yapılmaktadır. Türkiye’de karşılığı olmayan bir şirket

türü olan limitet şirket ve ortağı komandit şirketler⁶ için zorunlu bağımsız denetim uygulaması ise 2000’li yılların sonlarında getirilmiştir (Weik et al., 2018, p. 505). Ancak, limitet şirketleri, limitet şirket ve ortağı komandit şirketleri, anonim şirketleri ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketleri, küçük ölçekli olmaları halinde, şirket türüne bakılmaksızın bağımsız denetimden muaf tutulmaktadır (Eierle, 2005, p. 298; Weik et al., 2018, p. 505). Bugün ise Almanya’da küçük ve orta ölçekli şirketler için zorunlu bağımsız denetimde, Avrupa Birliği’nin koyduğu muafiyet eşiği uygulaması takip edilmektedir.

Türkiye’deki özel teşebbüslerde batılı anlamda zorunlu bağımsız denetimin ilk uygulaması 1987 yılında bankalarda ve sermaye piyasasına tabi şirketlerde görülmektedir. 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren ve 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ile 1 Ocak 2013’ten sonrası için zorunlu bağımsız denetim, finans sektörü ve sermaye piyasası dışındaki şirketleri de kapsamına almıştır. Küçük ölçekli şirketler, Türkiye’de hiçbir zaman zorunlu bağımsız denetime tabi olmamıştır. Uyum sağlanan Avrupa Birliği muafiyet eşiği uygulamasıyla, kriterlerin altında kalan küçük ve orta ölçekli şirketlerde muafiyet devam etmektedir.

Avrupa Birliği’nin küçük ölçekli şirketlerin zorunlu bağımsız denetimden muaf tutulmasını makul yaklaşımlarla açıklamaktadır. Küçük şirketlerin bağımsız denetimden muaf tutulması ile söz konusu şirketlerin kapasitelerini aşan maliyet ve sorumluluklardan kurtarılması amaçlanmaktadır (EC, 2010, p. 18). Ayrıca bağımsız denetimden muafiyet uygulaması, Avrupa Birliği’nin Avrupa’yı şirket kurma ve iş yapma kolaylığı açısından cazip bir yer haline getirme

6 Bu şirket, komandite ortağı bir limitet şirket olan komandit şirket türüdür.

hedefleri kapsamında da değerlendirilmektedir (EC, 2010, 2013, 2014a, 2014b).

Bununla birlikte Türkiye, Bağımsız denetime tabi olan şirketlerin kapsamını başlangıçta dar tutmuştur. İlk yıllarda muafiyet eşiğinde yer alan büyüklük kriterlerini yüksek seviyelerde tutmuştur. Zamanla muafiyet eşiğini düşürerek zorunlu bağımsız denetim kapsamını genişlemeyi amaçlamaktadır. Şirketlerin zorunlu bağımsız denetime tabi olup olmadıklarını belirlemek için kullanılan muafiyet eşikleri yıllar itibariyle **Tablo 2.1**'de gösterilmektedir. Net satış hasılatı, aktif toplam ve çalışan sayısı kriterlerinden ikisini iki yıl üst üste geçen şirketler zorunlu olarak bağımsız denetim hizmeti almak durumundadırlar. Türkiye'de 2018 yılından bu yana muafiyet eşiğinin değişmediği görülmektedir. Ancak son yıllardaki yüksek enflasyon, söz konusu kriterler sabit kalsa da tabi şirket sayısını arttıracak bir durum olarak değerlendirilebilecektir. KAYİK kapsamına giren şirketler ise, herhangi bir kritere bağlı olmaksızın zorunlu bağımsız denetim uygulamasına tabidirler.

Tablo 2.1: Türkiye'de Yıllara Göre Zorunlu Bağımsız Denetim Muafiyet Eşiği

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018 – 2019
						– 2020 – 2021 - 2022
Net Satış Hasılatı	200 Milyon TL	150 Milyon TL	100 Milyon TL	80 Milyon TL	80 Milyon TL	70 Milyon TL
Aktif toplam	150 Milyon TL	75 Milyon TL	50 Milyon TL	40 Milyon TL	35 Milyon TL	35 Milyon TL
Çalışan Sayısı	500 Kişi	250 Kişi	200 Kişi	175 Kişi	175 Kişi	175 Kişi

Bunların dışında zorunlu bağımsız denetimi gündeme getiren özel durumlara ilişkin düzenlemeler de söz konusudur. Banka kredilerinin büyüklüğüne göre bağımsız denetimin zorunlu hale gelmesi bu düzenlemelerden birisidir. Söz konusu düzenleme 2019 yılında yürürlüğe giren “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik” te yer almaktadır. Bu yönetmeliğe göre şirketler zorunlu bağımsız denetime tabi olmasalar da bankalardan alacakları kredilerin 2 milyon TL’yi aşması durumunda hesap durumu belgelerini (VUK bazlı bilanço, kâr ve zarar cetvelleri (gelir tabloları), bunlara ek mali tablolar) bağımsız denetimden geçirmek zorundadırlar (Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik, 2019). Bununla birlikte yönetmeliğe göre bankalar, 500 milyon TL ve üzeri kredi borcu olan müşterilerinden hem kredi tahsis aşamasında hem de kredi ilişkisi devam ettiği sürede her yıl için bağımsız denetimden geçmiş finansal raporlarını istemek zorundadır (Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik, 2019).

Bağımsız denetimi zorunlu hale getiren diğer bir durum da konkordato sürecidir. Konkordato başvurusunda bulunan şirketlerin sundukları ön projelerinde yer alan teklifin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olduğunu gösteren belgelerin (finansal raporların) SPK ve KGK’nın yetkilendirdiği bir bağımsız denetim kuruluşu tarafından denetlenmiş olması zorunludur. Bu zorunluluktan sadece küçük ölçekli şirketler muaf tutulmaktadır (İcra ve İflâs Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2018).

Zorunlu bağımsız denetimde güncel düzenlemelerden birisi de kooperatifler içindir. Bu amaçla yayımlanan “Kooperatif ve Üst Kuruluşlarının Denetimine Dair

Yönetmelik”te dış denetim ifadesi kullanılmaktadır. Aynı yönetmelikte dış denetim, “*Finansal tablolarındaki bilgilerin, mevzuatta belirtilen esaslara uygunluğu ve doğruluğu hususunda, denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması*” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımdan ve yönetmelikte verilen diğer detaylardan hareketle bağımsız denetimden farklı bir uygulama olmadığı da görülmektedir. Yönetmelik, zorunlu dış denetim konusunda 6102 sayılı Kanunun ilgili hükümleri kapsamında bağımsız denetime tabi olmayan kooperatifleri kapsama almaktadır. Bununla birlikte kooperatiflerin zorunlu dış denetime tabi olmaları için bazı kriterler belirlenmiştir. Bu kriterlerden birinin sağlanması dış denetimin zorunluğu için yeterlidir. Söz konusu kriterler ise;

“a) Tarım satış, tarım kredi, esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet, pancar ekicileri kooperatifleri.

b) Yapı ruhsatı alınmış ve ortak sayısı 100 veya daha fazla olan yapı, turizm geliştirme ve gayrimenkul işletme konularında faaliyet gösteren kooperatifler.

c) Faaliyet konusuna bakılmaksızın 30 milyon Türk lirası ve üstü net satış hasılatı olan kooperatifler.

ç) Faaliyet konusuna bakılmaksızın 2.000 ve daha fazla ortağı bulunan kooperatifler.”

şeklinde dir.

Türkiye, ticari kurallarda yukarıda bahsi geçen ülkelerden önemli derecede etkilenmiş olmasına rağmen, bağımsız denetim konusundaki gelişmeler açısından hiçbiriyle tam paralellik göstermemektedir. Bununla birlikte Kamu

Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) yakınsama ve uyumlaştırma amacıyla Uluslararası Bağımsız Denetim Düzenleyicileri Forumu (International Forum of Independent Audit Regulators - IFIAR), Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board – IASB) ve Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants – IFAC) gibi uluslararası ağlara üyedir. Diğer taraftan son yıllarda yaşanan uyumlaştırma çalışmalarının da bir parçası olarak, özellikle zorunluluk ve muafiyet eşiği uygulamaları, Avrupa Birliği ülkeleriyle paralel şekillenmektedir.

Bağımsız denetim talebini şekillendirmede rolü olan sosyal ve kurumsal arka planın verilmeye çalışıldığı bölümün buraya kadar olan kısmında hukuki ve yasal boyutlar ele alınmıştır. Hukuk ve yasaların etkilediği diğer bir durum ise şirketlerin kurumsal yapılarıdır (Niemi et al., 2012, p. 171). Şirketlerin kurumsal yapıları, kurumsal yönetim boyutu ve bağımsız denetim ile ilişki kurulan yönleriyle bir sonraki başlık altında ele alınmaktadır.

1.2. Kurumsal Yönetim ve Bağımsız Denetim

Geçmişte, kurumsal yasalar (corporate law) veya kurumsal finansman (corporate finance) gibi ayrı ayrı başlıklar halinde ele alınan konular, kurumsal yönetim kavramı altında ilk olarak 1980'lerin sonlarında gündeme gelmeye başlamış ve 1990'lı yıllarda ise dünya genelinde ilgi odağı haline gelmiştir (Licht, 2013, p. 369). Bu durum aynı şekilde bir yönetim mekanizması olan bağımsız denetim literatürünü de etkilemiştir. Literatürde yoğun bir şekilde bağımsız denetim ve kurumsal yönetim kavramları ekseninde yapılan çalışmalarla karşılaşmak mümkündür.

Bu başlık altında ilk olarak kurumsal yönetim yaklaşımları ele alınırken ve aynı zamanda bağımsız denetimle de yakından ilişkilendirilen şirket sahiplik yapıları ve finansal sistem konuları ele alınmaktadır. Daha sonra kurumsal yönetime ilişkin yapılan tanımlar, sınıflandırmalar ve Türkiye’de kurumsal yönetime ilişkin detaylar ilgili başlıklar altında işlenmektedir. Son olarak ise kurumsal yönetim ve bağımsız denetim ilişkisi, literatürdeki tartışmalar çerçevesinde ele alınmaktadır.

1.2.1. Şirketlerin Sahiplik Yapıları

Şirketlerin sahiplik yapıları, vekalet ilişkilerinin odağında bir konu olarak öne çıkmaktadır. Sahiplik yapısına göre kontrolün kimin elinde olduğu ve sahipler ile kontrolü elinde tutanların arasındaki ilişki şekillenmektedir. Sahipliği elde tutanlar ile kontrolü elinde tutanlar arasındaki ayrılma (divergence) derecesine göre de vekalet ilişkileri ve çatışmaları şekillenmektedir. Nitekim, vekalet teorisindeki öncü çalışmalar da vekalet problemlerini ağırlıklı olarak şirket sahiplik yapıları bağlamında ele almaktadır.

Ayrıca şirketlerdeki sahiplik yapısı diğer birçok değişkenle birlikte şirketlerin kurumsal yönetim yaklaşımını ve ilgili ülkelerdeki yoğun yapı ise ilgili ülkenin genel kurumsal yönetim sistemini şekillendiren önemli bir boyut olarak değerlendirilmektedir (Solomon & Solomon, 2004, p. 148; Zhuang, 1999, pp. 3–5). Şirketlerin sahiplik yapıları, kurumsal yönetim ve bağımsız denetim arasındaki ilişkide de dikkate alınması gereken önemli bir değişken olarak gösterilmektedir (AlQadasi & Abidin, 2018, p. 233).

Jensen & Meckling (1976), şirketi yönetenin, yani kontrol sahibinin şirketin tamamına sahip olması durumunda, çıkar çatışmalarından doğan vekalet maliyetlerinin oluşmayacağını söylemektedir. Böyle bir uç noktadan hareketle, şirketin kontrolünü elinde tutan sahibinin dışındaki taraflara borçlanarak veya özkaynak yoluyla dış finansman edilmesiyle birlikte, vekalet ilişkileri ve maliyetleri ortaya çıkararak şekillenmeye başlayacağını teorik olarak ortaya koymaktadırlar. Bu yaklaşım klasik anlamdaki vekalet problemlerinin ele alınma şeklidir.

Shleifer & Vishny (1997) ise, şirketlerde büyük ortakların olması, diğer bir ifadeyle yoğunlaşmış sahiplik yapısının varlığı ile sahipler ve yöneticiler arasındaki vekalet problemlerinin azalacağını söylemektedirler. Çünkü ortaklık payının büyümesiyle birlikte, büyük ortakların şirketteki yetki ve hakları artacağı için şirketteki kontrole, aynı zamanda yöneticilerin faaliyetlerini kontrol edebilecek güce sahip olabileceklerdir. Böyle bir sahiplik yapısında ise, vekalet çatışmalarının büyük ortaklarla küçük ortaklar arasında olacağını ifade etmektedirler.

El Ghoul vd., (2007, s. 1), sahipler (ortaklar) ile yöneticiler arasındaki çatışmaya odaklanan klasik vekalet problemlerinin, ABD ve İngiltere örnekleri üzerinden gittiğini belirtmektedir. Yoğunlaşmış sahiplik yapısına sahip olan ülkelerde ise şirketlerdeki vekalet problemlerinin daha çok büyük ortaklar ile küçük ortaklar arasında olduğuna işaret etmektedir.

Özetle, şirketlerin sahiplik yapıları aynı zamanda şirketin kimin kontrolünde olduğunu söylemektedir. Hatta sahiplik yapısını tercih edilen bir şey olması yönüyle, kontrolü

istenilen tarafa vermek konusunda bir araç olarak görmek mümkündür. Sahiplik-kontrol ayrımında ortaya çıkan yapıda da vekalet ilişkileri şekillenmektedir.

Şirketlerin sahiplik yapıları ise temelde üç farklı boyutta ele alınmakta ve sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar, mülkiyet dağılımı (ownership concentration), içerden sahiplik durumu (insider ownership) ve en büyük sahibin kimliği (owner identity) üzerinden yapılmaktadır (Arosa et al., 2010, p. 89).

Mülkiyet dağılımı, şirketin mülkiyetinin ortaklar arasındaki dağılımın dengesine göre şirketin tanımlanmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşımda, (Thomsen & Pedersen, 1998, p. 391)'a göre şirketler dağınık sahiplik (dispersed ownership), yoğunlaşmış sahiplik (concentrated ownership) ve baskın sahiplik (dominant ownership) yapılarına sahip olabilmektedir. Eğer ortaklardan hiçbiri bir kişi, bir aile veya bir kurum olarak, şirkette kontrolü tek başına ele alabilecek oranda hissedar değilse, ortaya çıkan sahiplik yapısı “dağınık sahiplik” şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sahiplik bir tarafta yoğunlaşmamıştır. Eğer sahiplik bir tarafta yoğunlaşıyor ise bu durumda sahiplik yapısı “yoğunlaşmış sahiplik” olarak tanımlanmaktadır. Yoğunlaşmış sahiplik yapısı olan bir şirkette, bir ortağın veya bir grubun (kişi, aile, kurum veya devlet) şirketin çoğunluğuna sahip olduğu, mülkiyetin ağırlıklı olarak bir yerde toplandığı anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımda ortaya çıkan diğer bir yapı ise “baskın sahiplik” yapısıdır. Burada bir kişi veya grubun şirkette önemli büyüklükte hisseye sahip olması söz konusudur. Ancak bu oran yoğunlaşmış sahiplik yapısındaki kadar olmamaktadır. Ortaklardan

hiçbirinin %20 den fazla hisse sahibi olmadığı şirketler dağılık sahiplik, bir ortağın %20 ile %50 arasında ortaklığı bulunuyorsa baskın sahiplik ve bir ortak hisselerin çoğuna, yani %50'den fazlasına sahipse yoğunlaşmış sahiplik yapısından söz edilebilecektir.

İçerden sahiplik yapısı, şirket yönetiminde yer alan kişilerin aynı zamanda şirkette hissedar olması durumunu ifade etmektedir (Arosa vd., 2010: 92). Bu ortaklığın payına göre de yönetim hissedarlığının (managerial ownership) oranı ortaya çıkmaktadır.

Şirketlerde mülkiyetin çoğunluğuna bir aile, finansal bir kurum, finansal olmayan bir şirket veya devlet sahip olabilmektedir. Mülkiyetin çoğunluğuna sahip ortağın kimliğine göre de şirketlerin kurumsal yapıları tanımlanabilmektedir. Bu durumda ortaya çıkan sahiplik yapıları; bir aileye aidiyetlik veya aile şirketi (family ownership), finansal kuruma aidiyetlik (financial institution ownership), başka bir finansal olmayan şirkete aidiyetlik (corporate ownership) veya devlete aidiyetlik (government ownership) şeklinde olacaktır (Pedersen & Thomsen, 2003).

Yukarıdaki sınıflandırmaların yanı sıra daha çok büyük şirketler gruplarında, diğer bir deyişle holdinglerde, şirketlerin başvurduğu sahipliği ve kontrolü ayıran mekanizmalar bulunmaktadır. Bunlar (Bebchuk et al., 2000); iki sınıflı hisseler (Dual Class Share), piramit sahiplik yapısı (Pyramidal- Ownership) ve çapraz sahiplik yapılarıdır (Cross-Ownership). Piramit sahiplik yapısı, sahip olunan bir şirketin başka bir şirketin hisselerine sahip olması şeklinde zincirleme yoluyla oluşan sahiplik yapısıdır. Bu zincirleme ile üçüncü, dördüncü veya daha çok şirket

sahiplik ağında yer alabilmektedir. Piramit şirket yapısında, nihai kontrol tek bir şirkette toplanmaktadır. Tepede ana bir şirket bulunmaktadır, diğer bir deyişle şirketler dikey bir ilişkiyle sahiplik ağında yer almaktadır. Bu ana şirket ise bir kişiye, aileye, devlete veya bir kuruma da ait olabilmektedir. Çapraz sahiplik yapısında, piramit sahiplik yapısının aksine ağdaki şirketlerin hepsi bir kişi veya gruba ait olsa da nihai kontrol tek bir şirkette toplanmamaktadır. Şirketler ağındaki sahiplik ilişkisi dikey olmaktan daha çok yatay boyuttadır. Ağdaki şirketler arasındaki sahiplik ilişkisi, hiçbirinde tek yönlü değildir.

Şirketlerde tercih edilen sahiplik yapılarının mikro ve makro düzeyde potansiyel belirleyicilerinden de söz edilebilecektir. Örneğin şirketlerin büyüklükleri, yaşları, karlılık oranları, borçlanma oranları ve büyüme beklentileri gibi durumların sahiplik yapıları üzerinde etkisi olabileceği öne sürülmektedir (Lim & Kim, 2005; Panda & Kumar, 2020). Bunun yanı sıra yasal çevrenin de belirleyici rolüne atıfta bulunmaktadır. Örneğin, vergi mevzuatının sunduğu avantajlar, şirketleri vergiden kaçınma hamlesi olarak spesifik sahiplik yapılarına teşvik edebilecektir (Annuar et al., 2014; Panda & Kumar, 2020; Richardson et al., 2016). Türkiye’de bu duruma spesifik bir örnek olarak, kurumların başka bir kurumun (tam mükellefiyete tabi) sermayesine iştiraktan elde ettikleri temettü kazançlarının kurumlar vergisinden istisna tutulması (KVK’nun 5’inci maddesi a bendi) verilebilecektir. Bu uygulama sunduğu vergi avantajından dolayı piramit ve çapraz sahiplik yapısını teşvik eden bir durumdur.

Türkiye’de genel olarak yaygın sahiplik yapısı, son yüzyılda değişiklik göstermiştir. Cumhuriyeti’n

kuruluşundan itibaren, ağırlıklı olarak da 1930'lu yıllarda, devlet bankacılık ve kilit sektörlerdeki şirketlerin hem kurucusu hem de yöneticisi konumundaydı (Yurtoglu, 2000, p. 195). Kamu iktisadi kuruluşları (KİT) olarak da isimlendirilen devlete ait olan şirketler, 1980'li yıllarda başlayan özelleştirme politikası ile satılmaya başlanmıştır.

Şirket sahiplik yapılarını etkilemesi beklenen bir gelişme olarak, şirketlerin hisselerini daha sonra adı Borsa İstanbul (BİST) olarak değiştirilen, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) satılmaya başlaması da 1985 yılında gerçekleşmiştir. Ancak bu gelişme, borsaya kote olan şirketlerde ABD ve İngiltere'deki gibi şirket sahipliklerinin dağınık yapıda olmasına yol açmamıştır. BİST'te sahipliğin yoğunlaşması konusunda yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular da bu durumu destekler niteliktedir (Demirag & Serter, 2003; Hour & Dinçergök, 2021; İlhan-Nas et al., 2018; Kayacı & Ataay, 2021; Kilincarslan, 2021). Söz konusu araştırmalarda farklı sektör ve periyotlardan (yakın dönemi de kapsayan) oluşan örneklerle, BİST'te yoğunlaşmış sahiplik yapısının ağırlıkta olduğuna ilişkin kanıtlar sunulmaktadır.

Bunun yanı sıra halka açık olan şirketlerin de açılma oranlarının sınırlı seviyede kaldığı görülmektedir. Türkiye'de 2021 yılsonu itibarıyla borsada 452 şirketin listelendiği görülmektedir. Bu şirketlerin halka açılma oranlarının ortalaması %41 ve ortancası ise %35'tir. Listelenen şirketlerden yalnızca 144'ü (%32'si) %50 üzerinde halka açıklık oranına sahiptir. 138 şirketin ise %25'ten daha düşük seviyede halka açılmış olduğu görülmektedir (*Www.Kap. Org.Tr*, 2022).

Demirağ & Serter (2003, s. 48) ise, borsada işlem gören şirketlerin sahiplik yapılarına ilişkin tespitler sunmaktadırlar. Araştırmacılar, borsada işlem gören şirketlerin ağırlıklı olarak aile şirketi ve yoğunlaşmış sahiplik yapısına sahip olduklarını gözlemlemişlerdir. Ayrıca bu ailelerin çok sayıda farklı şirkete sahip olduğunu ve bu şirketler arasında karmaşık kurumsal sahiplik ilişkilerinin varlığı söz konusudur. Bu karmaşık ilişki ile nihai sahip olarak en üstte ilgili ailenin yer aldığı piramit sahiplik yapısının çokça yer bulduğunu söylemektedirler. Söz konusu ailelerin, ilgili şirketlere doğrudan veya dolaylı olarak %70 üzerinde sahip olduklarını ortaya koymaktadırlar.

Ayrıca Borsa İstanbul'da listelenen aile şirketlerinin yönetim kurullarında da aileden üyelerin olduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu şirketlerde vekalet problemlerinin kontrol sahibi olan aileler ile azınlık hissedarları arasında olduğunu göstermektedir (Kilincarslan, 2021, p. 554).

1.2.2. Finansal Sistem

Şirketler tarafından finansman sağlamada ağırlıklı olarak tercih edilen yol, ilgili ülkenin finansal sistemi hakkında bilgi vermekte ve buna dayandırılarak sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu çerçevede yapılan temel sınıflandırma ise, banka ağırlıklı (bank-based) ve piyasa ağırlıklı (market-based) finansal sistem şeklinde olmaktadır. Banka ağırlıklı sistemde sınıflandırılan ülkelerde şirketler, daha çok bankalardan veya kredi kuruluşlarından finansman sağlamaktadır. Finansal sistemi piyasa ağırlıklı olan ülkelerde ise şirketler, daha çok öz kaynak finansmanı yoluyla finansman yolunu

tercih etmektedirler. Bunun sonucu olarak da piyasa ağırlıklı ülkelerin sermaye piyasaları da gelişmiş düzeydedir.

Alexander vd. (2014, s. 29), ülkelerin sermaye piyasasının gelişmişliği ile bağımsız denetim alanındaki gelişmişlik arasında bir ilişki olduğunu ileri sürmektedirler. Sermaye piyasası erken gelişmeye başlamış ve bugün de gelişmiş düzeyde olan ülkelerde (örneğin, ABD ve Birleşik Krallık) bağımsız denetimin de gelişmiş olduğunu belirtmektedirler.

Diğer taraftan Francis vd. (2003) bağımsız denetimle finansal piyasaların gelişmişliği arasında doğrudan bir ilişkinin ortaya konulmasının zor olduğunu belirtmektedirler. Çünkü yatırımcının korunma seviyesinin, her iki durumu da etkileyen içsel (endogeneity) bir değişken olduğuna işaret etmektedirler. Diğer bir ifadeyle, yatırımcının daha iyi korunduğu ülkelerde hem finansal piyasaların gelişmiş olduğu hem de daha kaliteli bağımsız denetim hizmetinin yaygın olduğu görülmektedir. Bu durumun ise, finansal piyasaların gelişmişliği ile bağımsız denetim arasında doğrudan bir ilişkinin ortaya konulmasını zorlaştırdığını belirtmektedirler.

Finansman tercihi aynı zamanda, şirketlerin ortaklık yapısında da önemli rol oynamaktadır. Çünkü öz kaynak finansmanı doğal olarak ortak sayısını arttırmaktadır. Diğer bir durum ise, ülkelerdeki yaygın finansal sistem, ilgili ülkelerdeki kurumsal yönetim yaklaşımları sınıflandırmalarında karakteristik özellik olarak kabul edilmektedir (Zhuang, 1999, p. 13).

Türkiye, sermaye piyasası gelişmişliği açısından gelişmekte olan ülkeler (FTSE Emerging Markets) grubunda yer almaktadır. Ülkelerde finansal sistemin genel olarak

piyasa ağırlıklı ve banka ağırlıklı şeklinde sınıflandırıldığı tabloda, Türkiye'deki finansal sistem banka ağırlıklı (bank-based) olarak kabul edilmektedir (EMC, 2015). Bir diğer deyişle, Türkiye'deki şirketler tarafından piyasa (öz kaynak finansmanı) yerine, bankalar üzerinden finansmanın daha çok tercih edildiği söylenebilecektir. Diğer bir durum da Türkiye'de sermaye piyasası, bağımsız denetimin daha gelişmiş olduğu ülkelere nispeten çok daha geç yıllarda ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de finansal sisteme ilişkin öne çıkan bir başka durum ise ülkede faaliyet gösteren bankaların ağırlıklı olarak, büyük ölçekli finansal ve endüstriyel şirketlere de sahip olan ailelere ait olmasıdır (Yurtoglu, 2000, p. 195).

1.2.3. Kurumsal Yönetim Tanımı

Solomon & Solomon (2004, s. 12), kurumsal yönetim kavramına yönelik kabul edilmiş ortak bir tanım bulunmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte literatürde yer alan farklı tanımlamaların, birbirini inkâr eden ve tamamıyla farklılaşan yaklaşımlar olmadığını söylemektedirler. Ayrıca tanımlamalardaki bu çeşitliliğin, tanımlayanın yorumuna göre kurumsal yönetimin bazı fonksiyonlarının daha çok ön plana çıkarılmasından kaynaklandığını belirtmektedirler.

1992 yılında İngiltere'de, Adrian Cadbury başkanlığındaki bir araya gelen komitenin (The Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance) kurumsal yönetim konusunda hazırladığı rapor, kurumsal yönetim tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Rapor aynı zamanda, Cadbury raporu olarak da anılmaktadır. Bu raporda,

şirket yöneticilerinin şirketi ileriye taşımak için gerekli serbestiye sahip olmalarının gerekliliği belirtilmektedir. Bunun yanında, şirket yöneticileri ne yapıyor iseler, bunu etkin bir hesapverebilirlik çerçevesinde yapmaları gerektiği vurgulanmaktadır (Cadbury, 1992, md. 1.1.).

Cadbury Raporunda, şirketlerin nasıl yönetildiğine ve kontrol edildiğine/denetlendiğine ilişkin şirkette kurulan sistem, kurumsal yönetim olarak tanımlanmaktadır. Raporda ayrıca, şirketin yönetilmesi konusunda yönetim kurulunun sorumlulukları; kontrol veya denetim konusunda da hissedarların rollerinin neler olduğu ele alınmaktadır (Cadbury, 1992, md. 2.5.). Cadbury Raporunun kurumsal yönetim tanımı, dar kapsamlı ve kurumsal yönetimin temel rolüne atıf yapan tanımlara örnek olarak verilmektedir (Solomon & Solomon, 2004, p. 12).

Kurumsal yönetimi, finansal perspektifle ele alan yaklaşımlar ve bu doğrultuda ortaya çıkan tanımlamalar söz konusudur. Shleifer & Vishny (1997, s. 737)'e göre kurumsal yönetim, şirkete bir şekilde finansman sağlayarak yatırım yapanların, yatırımlarının karşılığını almaları konusunda güvence verme yollarını konu edinmektedir. La Porta vd. (2000, s. 4), kurumsal yönetimi yatırımcının korunması bağlamında tanımlamaktadır. Araştırmacılara göre kurumsal yönetim, şirketin uzağında kalan paydaşları (Outsiders), şirket yakınındaki paydaşlardan (Insiders) korumaya yönelik oluşturulan mekanizmalar setidir. Şirketin yakınındaki paydaşlar, şirketi yöneten ve kontrol sahibi olan kişileri işaret ederken, uzağında kalanlar ise kreditorlere ve azınlık oluşturan hissedarlara işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, kurumsal yönetim şirketi finanse edenleri korumaya yönelik oluşturulan mekanizma olarak tanımlanmaktadır.

Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ise kurumsal yönetimi, şirket idarecileri, yönetim kurulu, hissedarlar ve diğer tüm paydaşlar arasındaki ilişkileri düzenleyen bir mekanizma olarak tanımlamaktadır (OECD, 2004, p. 11). OECD'nin kurumsal yönetim tanımı, kurumsal yönetimde şirket içindeki ve dışındaki tüm paydaşların hak ve sorumluluklarına vurgu yapmaktadır.

Bunların dışında paydaşlara ve topluma karşı hesap verebilirliği ve hissedarların aktivizmini vurgulayan tanımlar, mevzuat merkezli yapılan kurumsal yönetim tanımlamaları ve kurumsal başarıya odaklanmış farklı yaklaşımlarla ortaya çıkan tanımlamalar da bulunmaktadır (Solomon & Solomon, 2004, pp. 12–13).

1.2.4. Kurumsal Yönetim Sınıflandırmaları

Ülkelerin kurumsal yönetim yaklaşımı, ilgili ülkenin ekonomik, sosyal, yasal, kültürel ortamı ve piyasa katılımcılarından etkilenmektedir (OECD, 2004, p. 13). Uluslararası uygulamalar ve ilkeler referans alınsa dahi her ülke, hatta her bir şirket farklı kurumsal yönetim yaklaşımı benimseyebilecektir.

Ortaya çıkan kurumsal yönetim yaklaşımlarında şirketlerin bazı karakteristik özellikleriyle farklılaştığı görülmektedir. Kurumsal yönetim yaklaşımlarını, bütün boyutlar dikkate alınarak kategorize etmek mümkün değildir. Ancak, bazı boyutlarla kurumsal yönetim sınıflandırmaları yapılmakta ve bu sınıflandırmalar ile karşılaştırmalar yapılması mümkün kılınmaktadır. Kurumsal yönetim ilkeleri halka arz edilmemiş şirketlere de rehberlik sunma niteliğine sahip olsa da halka arz edilmiş şirketler üzerinden

ortaya konulmaktadır (OECD, 2004, p. 11). Bu nedenle ülkelerin kurumsal yönetim yaklaşımları da ülkede faaliyet gösteren halka arz edilmiş şirketlerin karakteristik özellikleri üzerinden karşılaştırılmaktadır. Bunlardan öne çıkanları, literatürde bağımsız denetimle de yakından ilişkilendirilen şirket sahiplik ve finansal yapıları ve yasalarla yatırımcının korunması durumudur.

Kurumsal yönetim sistemleri, “Piyasa Bazlı Anglosakson (Anglo-Saxon Market Based) Kurumsal Yönetim Sistemi”, İlişki Bazlı Alman-Japon (German-Japanese relationship-based) Kurumsal Yönetim Sistemi ve bu iki yaklaşımın özelliklerini de gösteren Hibrit Kurumsal Yönetim Sistemi şeklinde bir sınıflandırma ile ele alınabilecektir.

İlişki bazlı kurumsal yönetim sisteminin en belirgin karakteristik özelliği, bu yaklaşımının hâkim olduğu ülkelerin borsada işlem gören şirketlerinde baskın hissedarların varlığıdır (Solomon & Solomon, 2004, p. 149; Zhuang, 1999, p. 13). Diğer bir ifadeyle şirket sahiplik yapıları ağırlıklı olarak yoğunlaşmış sahiplik yapısı özelliğini göstermektedir. Genel olarak hisselerinin çoğunluğu bir aileye, bir gruba, bir finansal kuruluşa, başka bir şirkete veya devlete ait olmak yoluyla sahiplik yapısı şekillenmektedir. Bu sistemde yer alan şirketlerde genellikle şirket yönetimi ile şirket sahipleri arasında yakın ve güçlü bir ilişki vardır. Hatta bazen aynı kişi veya grup olmaktadır.

İlişki bazlı kurumsal yönetim sistemine sahip ülkelerde finansal piyasalar daha az gelişmiş veya gelişmekte ve düşük likidite özelliği göstermektedir (Zhuang, 1999, p. 14). Bu sınıfta yer alan ülkelerde genellikle yasalar yatırımcıyı koruma konusunda daha zayıftır (La Porta et al., 2000).

Ayrıca vekalet problemleri de daha çok şirketi kontrol eden baskın hissedarlar ile azınlık oluşturan hissedarlar arasında olmaktadır (Shleifer & Vishny, 1997).

Piyasa bazlı kurumsal yönetim sisteminin hâkim olduğu ülkelerde, çoğu büyük şirketin kontrolünün şirket yöneticilerinde olması, mülkiyetinin de şirket yöneticilerinin dışındaki bireysel veya kurumsal hissedarlara ait olması durumu söz konusudur (Solomon & Solomon, 2004, p. 150). Diğer bir ifadeyle, belirgin bir sahiplik ve kontrol ayırımı bulunmaktadır. Şirketin kontrolünü elde tutanlar, yani yöneticiler ile mülkiyetini elde tutanlar farklı kişiler veya kurumlardır. Klasik vekalet teorisinin (Jensen & Meckling, 1976) bu tür sahiplik yapısı üzerine inşa edilmiştir. Bu tarz sahiplik yapısının en çok görüldüğü ülkeler Birleşik Krallık ve ABD'dir. Bu nedenle, piyasa bazlı kurumsal yönetim sistemi aynı zamanda Anglo-Amerikan Sistem olarak da isimlendirilmektedir (Solomon & Solomon, 2004, p. 150).

Piyasa bazlı kurumsal yönetim yaklaşımının yaygın olduğu ülkelerde azınlık hissedarlarının korunma seviyesi de genel olarak yüksektir. Bu aynı zamanda, finansal piyasaların gelişmesine de zemin sunan önemli bir durum olarak görülmektedir (La Porta et al., 2000, p. 15). Piyasa bazlı kurumsal yönetim sisteminin hâkim olduğu ülkelerde finansal piyasaların daha gelişmiş düzeyde ve piyasa likiditesinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Zhuang, 1999, p. 14).

Söz konusu kurumsal yönetim yaklaşımları ülkelerin sınıflandırılmasında kullanılsa da şirketler bazında da kurumsal yönetim uygulamaları farklılık gösterecektir. Şirketlerin kurumsal yönetim anlayışları şirketlerin sahiplik

yapılarına, finansal yapılarına ve şirket türlerine göre şekil alabilecektir.

1.2.5. Türkiye’de Kurumsal Yönetim

Yurtoglu (2000, s. 195), Türkiye’deki şirketlerin ilişki bazlı kurumsal yönetim sisteminin özelliklerini taşıdığını belirtmektedir. İlgili çalışmasında Türkiye’de şirketler üzerinden kurumsal yönetim yaklaşımının göstergelerini sıralamaktadır. Öncelikle Türkiye’de çok az sayıda şirketin borsada listeleniyor olmasına işaret etmektedir. Listelenen şirketlerin ise yüksek oranlarla yoğunlaşmış sahiplik yapısına sahip olduğunu belirtmektedir. Ayrıca sahiplik ve kontrol ayrımının, piramit ve karmaşık sahiplik yapıları ve diğer aileler veya yabancı yatırımcılarla yapılan ortaklıklar sonucu ortaya çıktığını gözlemlemiştir. Son olarak ise, şirketlerin sınırlı olarak halka açılması ve yoğunlaşmış sahiplik yapılarının sonucu olarak aktif bir piyasasının bulunmaması gibi durumları ekleyerek Türkiye’deki kurumsal yönetim yapısını özetlemektedir.

Benzer şekilde Demirag & Serter (2003, s. 40), Türkiye’nin ilişki bazlı kurumsal yönetim sistemi sınıfında olduğunu belirtmektedir. Bu konumlandırmayı borsada listelenen şirketlerin karakteristik özelliklerine dayandırmaktadırlar. Borsada listelenen şirketlerde ağırlıklı olarak yoğunlaşmış, piramit tarzı sahiplik yapıları ve yoğun olarak aile şirketlerinin varlığı olduğunu gözlemlemiştirler. Bunun yanı sıra, ilişki bazlı yaklaşımın diğer bir karakteristik özelliği olan ve sahiplik yapılarının bir sonucu olarak ortaya çıkan yatırımcının korunma düzeyinin Türkiye’de zayıf olduğunu da eklemektedirler.

Bunların yanı sıra (Çiftçi, 2016, p. 21), Türkiye'nin ne ilişki bazlı ne de piyasa bazlı olarak sınıflandırılmaması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü yukarıda belirtilen noktaların doğruluğunu kabul etmekle birlikte, Türkiye'deki şirketlerin yönetim yaklaşımları ve amaçları açısından Aglo-Sakson özellikler taşıdıklarını belirtmektedir. Çalışanların yönetim kurulunda temsil edilmemesi, örgütlerin amacının hissedarların karını maksimize etmek olması, bankaların veya kredi kuruluşlarının hisse tutmaması ve şirketlere müdahalelerinin sınırlı olması gibi durumları örnek olarak vermektedir. Bu gibi durumlara dayanarak Türkiye'nin hibrit kurumsal yönetim sistemi kategorisinde konumlandırılmasının daha uygun olacağını ifade etmektedir.

1.2.6. Bağımsız Denetim ve Kurumsal Yönetim

Son yıllarda kurumsal yönetimin güvenilir finansal raporlamadaki önemli rolü, ilgili otoriteler ve akademisyenler tarafından tartışmasız bir şekilde kabul edilmektedir. Bu rol bağlamındaki söylemler de genel olarak bağımsız denetime atıf yapılarak dile getirilmektedir.

Cadbury raporunda bağımsız denetim, kurumsal yönetimin yapıtaşlarından biri olarak gösterilmektedir. Hatta raporda, asıl meselenin yönetimin hazırladığı raporlara ilişkin denetimin olup olmayacağı değil, denetim faaliyetinde nesnelliğin ve etkinliğin nasıl sağlanacağı olduğu ifade edilerek, bağımsız denetimin kurumsal yönetimdeki vazgeçilmez yeri vurgulanmaktadır (Cadbury, 1992, md. 5.1.).

Yüksek kalitede finansal raporlama için denetçilerin, denetim komitesi ve yönetim kurulu üyeleri gibi kurumsal

yönetim aktörleriyle birlikte çalışması gerekliliği de (Cohen et al., 2002, p. 577) bu ilişkinin önemliliğine vurgu yapmaktadır.

Kurumsal yönetim yaklaşımı ve bağımsız denetim arasındaki ilişki, şirketlerin sahiplik ve finansal yapıları veya yatırımcının korunma seviyesi gibi kriterlere ve ele alındıkları teorik çerçeveye göre farklılaşmaktadır. Farklı açılardan ele alınan kriterlere göre bağımsız denetim ve kurumsal yönetim arasındaki ilişki konusunda farklı görüşler ortaya çıkmaktadır.

Bağımsız denetim ve kurumsal yönetimin birbirinin tamamlayıcısı olduğu görüşünün yanı sıra bir diğ erinin alternatif i olduğu görüşüne de rastlamak mümkündür. Bağımsız denetimin alternatif olarak görüldüğü senaryoda, kurumsal yönetim mekanizmalarının etkin iş lemesi, kapsamlı ve daha kaliteli bağımsız denetim hizmetine olan ihtiyacı azaltacağı yöndedir (AlQadasi & Abidin, 2018, p. 238). Bununla birlikte güçlü kurumsal yönetime sahip şirketlerin bağımsız denetime daha çok yatırım yaptıkları görülmekte (Carcello et al., 2002; Cassell et al., 2012; Hay et al., 2008) ve bu tablo, ilişkinin tamamlayıcı boyutta olduğuna gösterge olarak kabul edilmektedir (AlQadasi & Abidin, 2018, p. 238).

Diğ er taraftan, yapılan çalışmaların bağımsız denetimin kurumsal yönetimdeki rolü veya bağımsız denetimin kurumsal yönetime etkisinden daha çok kurumsal yönetimin bağımsız denetim üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaştıkları görülmektedir (Baker & Owsen, 2002, p. 785). Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda, ağırlıklı olarak kurumsal

yönetime ilişkin karakteristik özelliklerle bağımsız denetime ilişkin çıktılar arasındaki ilişkiler araştırma konusu olmuştur (Carcello et al., 2011, p. 1).

Teorik olarak, kurumsal yönetim ve bağımsız denetim arasındaki ilişki literatürde ağırlıklı olarak vekalet teorisi perspektifiyle ele alınmaktadır (Cohen et al., 2002, p. 577). Ayrıca kurumsal yönetimle ilişkilendirilen en yaygın teorilerin ele alındığı çalışmada Abdullah & Valentine (2009, s. 89), başlangıcın vekalet teorisiyle olduğunu ve diğerlerinin ise bu teorinin bir çeşit evrilmiş hali olduğunu ifade etmektedirler. Vekalet teorisinde, şirketi yönetenlerin kendi çıkarlarına yönelik hareket etme riski öne çıkartılmakta ve engellemesi için gözetim mekanizmalarının rolü vurgulanmaktadır (Jensen & Meckling, 1976). Bu çerçevede, yönetim kurulu ve denetim komitesi gibi bağımsız denetim de bir gözetim faaliyeti olarak konumlandırılmaktadır. Bu açıdan, bağımsız denetim bir gözetim mekanizması olarak, kurumsal yönetim mozağının temel bileşenleri arasında gösterilmektedir (Cohen et al., 2002, p. 577).

Baker & Owsen (2002, s. 785), literatürde vekalet teorisi perspektifiyle ele alınan kurumsal yönetim ve bağımsız denetim çalışmalarının, çoğunlukla hissedarların çıkarlarının korunmasına indirgenerek ele alındığını söylemektedirler. Ancak, şirketlerin kurumsal yapılarının değişimiyle birlikte bu konumlandırmanın da değiştiğini ve daha da değişmesi gerektiğini öne sürmektedirler. Diğer bir ifadeyle, şirket yapılarının değişmesi, kurumsal yönetim yaklaşımlarını ve aynı zamanda bağımsız denetime verilen rolleri de değiştirmektedir. Bugün gelinen noktada ise hem kurumsal yönetime hem de bağımsız denetime, hissedarlar dışındaki

diğer paydaşların ve toplumun çıkarlarının korunması açısından roller verilmesi gerektiğini söylemektedirler.

OECD (2004, s. 13)'ye göre ülkelerin kurumsal yönetim yaklaşımları, kültürel ortamdan da etkilenmektedir. Ayrıca Licht vd. (2005, s. 253) yaptıkları çalışmada, kurumsal yönetim bağlamında, yasalar ve toplumsal kültür arasında anlamlı ilişki olduğuna dair kanıtlar sunmaktadırlar. Kültür bir ülkedeki kanunlar, yasalar, politikalar veya kurumsal konular ile girift bir ilişki içerisindedir. Bu açıdan kültürün, doğrudan etkisini gözlemlenmek kolay olmamaktadır. Ancak, birçok olgunun açıklanmasında göz ardı edilmemesi gereken de bir boyuttur. Bir sonraki başlıkta kültür konusu ve bağımsız denetim arasındaki ilişki literatürdeki çalışmalar çerçevesinde ele alınmaktadır.

1.3. Kültür ve Bağımsız Denetim

Kültür, yargı ve karar verme durumlarının yoğun olarak bulunduğu muhasebe ve denetim uygulamalarında önemli rol oynayan çevresel bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Perera, 1989, p. 20; Riahi-Belkaoui, 1995, p. 3). Linsley (2017, s. 9), insanların muhasebe ve denetim pratiğinin aktörleri olmasından dolayı, muhasebe ve denetim alanındaki çalışmaların kültürden izole edilmiş bir şekilde ele alınmasının her zaman eksik kalacağını belirtmektedir.

1.3.1. Kültür Tanımı ve Boyutları

Kültür kavramına ve nasıl ele alınacağına ilişkin fikir birliği sağlanmış tek bir yaklaşım bulunmamaktadır. Kültüre ilişkin yapılan tanımlamalar, hangi bağlamda ve kimin tarafından ele alındığına bağlı olarak değişebilmektedir (Kartarı, 2014, p. 28). 1952 yapılan bir çalışmada (Kroeber

& Kluckhohn, 1952) o zamana kadar 164 farklı ve daha yakın bir tarihte yapılan başka bir çalışmada (Faulkner et al., 2006, p. 29) ise 300 farklı kültür tanımı ortaya koyulmaktadır.

Rohner (1984, s. 119) kültürü “bir insan popülasyonu veya bir popülasyonun tanımlanabilir bölümleri tarafından sürdürülen ve bir nesilden diğerine aktarılan eşdeğer ve tamamlayıcı öğrenilmiş anlamların toplamı” olarak tanımlamaktadır. Perera (1989, s. 43), kültür için “tipik davranış özelliklerini yansıtan normların, değerlerin, inançların ve geleneklerin bir ibaresi” tanımını yapmaktadır. Schwartz (2006, s. 138) kültürü “bir toplumdaki insanlar arasında yaygın olan anlamlar, inançlar, uygulamalar, semboller, normlar ve değerlerle zenginleşmiş komplike bir şey” olarak gördüğünü ifade etmektedir. Birnberg & Snodgrass (1988, s. 448) ise kültürü “çevreyi algılamak için bir filtre” benzetmesiyle tanımlamaktadır.

Muhasebe ve denetim araştırmalarında en çok referans alınan Hofstede (2001, s. 6) ise kültürü bilgisayar programı metaforuyla tanımlamaktadır. Hofstede’ye göre kültür, bir grubun ya da insan kategorisinin mensuplarını diğer grup ya da insan kategorilerinden ayıran kolektif zihni yazılımdır.

Bağımsız denetim literatüründe yapılan kültürel çalışmalarda ağırlıklı olarak Hofstede’nin kültür boyutlarıyla karşılaşmak mümkündür (Khelif, 2016). Bu çalışmalar, ya Hofstede’nin ortaya koyduğu kültürel değerleri veya Hofstede’nin boyutlarını esas alarak Gray (1988) tarafından oluşturulan muhasebe alt değerler çerçevesini kullanmışlardır (Linsley, 2017, p. 10).

Hofstede’nin kültürel değerleri, güç mesafesi, bireycilik/kolektivizm, erillik/dışılık, belirsizlikten kaçınma (Hofstede,

1984) iken, daha sonra eklenen kısa vadeli/uzun vadeli yönelim (Hofstede & Bond, 1988) ve müsamaha-kısıtlama (Hofstede et al., 2010) ile altı boyutludur.

Hofstede (2011, s. 8) söz konusu altı boyutun neleri ifade ettiğini şu şekilde özetlemektedir: *Güç mesafesi*, insanlar arasındaki eşitsizlik probleminde getirilen çözümlerdeki farklılaşmayla ilgilidir. *Belirsizlikten kaçınma*, gelecekte bilinmeyen durumlara karşı toplumdaki stres seviyesini ifade eder. *Bireycilik/kolektivizm*: Bireylerin parçası olduğu gruplarla bütünleşmesi ile ilgilidir. *Erillik/dışılık*: Kadın ve erkeğe verilen duygusal rollerin toplumdaki karşılığını ifade eder. *Kısa Vadeli/Uzun vadeli yönelim*: İnsanların çabalarının geleceğe mi yoksa şimdiye ve geçmişe mi odaklandığıyla ilişkilidir. *Müsamaha/Kısıtlama*: İnsanların hayattan zevk almalarıyla ilgili olarak temel dürtülerinin kontrol altında tutmaları ya da tatmin etmeleri konusundaki seçimlerini ifade etmektedir.

Gray (1988) tarafından Hofstede'in değerlerine dayandırılarak oluşturulan muhasebe alt değerleri ise, Profesyonellik/Otoritenin Kontrolü, Tekdüzelik/Esneklik, İhtiyatlılık/İyimserlik ve Gizlilik/Şeffaflık şeklindedir. Söz konusu muhasebe alt değerleri esasında Gray'in bu doğrultuda öne sürdüğü hipotezleri, diğer bir deyişle iddialarıdır.

Profesyonellerin/Otoritenin Kontrolü boyutu, muhasebe uygulamalarına mesleki uzmanlığın mı yoksa bir otoritenin mi yön vermesi gerektiğine yönelik tutumu ifade etmektedir. Muhasebe uygulamalarında tekdüzelik mi yoksa esneklik mi olması gerektiğine yönelik görüş de *Tekdüzelik/Esneklik* boyutuyla ilgilidir. *İhtiyatlılık/İyimserlik* boyutu, özellikle

belirsizlik içeren finansal tablo kalemlerinin kayıtlara alınmasında ihtiyatlı mı yoksa iyimser bir yaklaşım ortaya konulmasıyla ilgilidir. Şirkete ilişkin bilgilerin paylaşımında daha şeffaf, açık ve kamuya hesap verebilirlik konusundaki tutum da *Gizlilik/Şeffaflık* boyutu kapsamında değerlendirilmektedir.

Tablo 2.2: Muhasebe Değerleri ile Sosyal Değerler Arasındaki İlişkilerin Matrisi

	Profesyonellik	Otoritenin Kontrolü	Tekdüzelik	Esnelik	İhtiyatlılık	İyimserlik	Gizlilik	Şeffaflık
<i>Bireycilik</i>	+	-	-	+	-	+	-	+
<i>Kolektivizm</i>	-	+	+	-	+	-	+	-
<i>Yüksek güç mesafesi</i>	-	+	+	-	n/a	n/a	+	-
<i>Düşük güç mesafesi</i>	+	-	-	+	n/a	n/a	-	+
<i>Yüksek belirsizlikten kaçınma</i>	-	+	+	-	+	-	+	-
<i>Düşük belirsizlikten kaçınma</i>	+	-	-	+	-	+	-	+
<i>Erillik</i>	+	n/a	n/a	n/a	-	+	-	+
<i>Dişilik</i>	-	n/a	n/a	n/a	+	-	+	-
<i>Kısa vadeli yönelim</i>	+	-	n/a	n/a	-	+	-	+
<i>Uzun vadeli yönelim</i>	-	+	n/a	n/a	+	-	+	-

Kaynak: (Radebaugh et al., 2006, p. 49)

Hofstede'nin temel değerleri ile Gray'in muhasebe değerleri arasındaki ilişkileri gösteren matris **Tablo 2.2**'de sunulmaktadır. Söz konusu matris Gray'in öne sürdüğü hipotezlerdeki ilişkilerin yönünü ifade etmektedir. Örneğin, kolektivist toplumlarda muhasebe uygulamalarına

bir otoritenin yön vereceğini öne sürmektedir. Bireyci toplumlarda ise profesyonellerin muhasebe uygulamalarına yön vereceğini öngörmektedir. Güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarda gizliliğin artacağını, düşük olduğu toplumlarda ise şeffaflığın artacağını iddia etmektedir.

Hofstede'nin kültür değerlerinin muhasebe alanında yoğun kullanımının yanı sıra bazı muhasebe araştırmacıları bu durumu eleştirmektedir (Baskerville, 2003; Heidhues & Patel, 2011). Heidhues & Patel, 2011, (ss. 273-274), muhasebe çalışmalarında Hofstede ve Gray'ın metodolojisinin kullanımına "sorgulamaksızın kabul edilmesi ve uygulanması" şeklinde ağır bir eleştiri getirmektedir. Eleştirilerini söz konusu değerlerin çok dar kapsamlı boyutlarla ele alındığı belirterek açıklamaktadırlar.

1.3.2. Kültür ve Bağımsız Denetim

Sosyokültürel boyutlar çerçevesinde ele alınmış farklı açılardan bağımsız denetim çalışmaları literatürde yer almaktadır. Kültürel yönüyle ele alınan bu çalışmalara; bağımsız denetçinin bağımsızlığı (Kosmala, 2007), müşteri işletme baskısına denetçilerin verdiği karşılıklar (Lin & Fraser, 2008; Patel et al., 2002), şirketlerin denetçi tercihi (Hope et al., 2008), beklenti boşluğu (Haniffa & Hudaib, 2007), denetçilerin yargı ve kararları (Nolder & Riley, 2014) ve denetçinin hile riskini değerlendirmesi (Bik & Hooghiemstra, 2018) gibi örnekler verilebilir.

Bağımsız denetim talebini açıklayan vekalet teorisi de kültürel bağlamda ele alınabilmektedir. Teori, insanları bencil, sınırlı rasyonel ve riskten kaçınan varlıklar olarak varsaymaktadır. Bunun sonucu olarak da örgütlerde

paydaşlar arasında menfaat çatışmalarından bahsetmektedir (Eisenhardt, 1989, p. 58). Bu varsayımlar bağlamında vekalet ilişkilerinin, toplumların kültürüne göre şekilleneceği ileri sürülmektedir (Diallo, 2021, p. 3; Kostova et al., 2018, p. 2613). Ayrıca Ekanayake (2004, s. 53), vekalet teorisinin batı kültürüne dayalı olarak geliştirildiğini batı dışındaki toplumlara genelleştirilmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Bağımsız denetim talebi bağlamında Diallo (2021), Doğu Avrupa ve Orta Doğu ülkelerinde şirketlerin zorunlu olmadıkları halde denetim hizmeti alma durumlarının kültürle ilişkisini araştırmıştır. Kültürel boyut olarak, literatürdeki hâkim Hofstede yaklaşımının aksine Schwartz'ın ortaya koyduğu toplumsal değerleri kullandığı çalışmasında, etkin özerklik (affective autonomy) ve eşitçilik (egalitarian) değerleri ile denetim hizmeti alma arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki gözlemlenmiştir.

Licht (2001, s. 147) kurumsal yönetim yaklaşımlarının da kültürden bağımsız şekillenemediğini söylemektedir. Ülkelerdeki kurumsal yönetim yaklaşımlarının kökeninde ve hatta geleceğinde ilgili toplumun kültürünün rolüne vurgu yapmaktadır.

1.3.3. Türkiye Bağlamında Kültür ve Muhasebe

Türkiye, Hofstede'nin kültürel değerlerinden kolektivizm (63), belirsizlikten kaçınma (85) ve güç aralığı (66) boyutlarında yüksek skorlara sahiptir. Diğer boyutlarda ise az farklarla boyutların alt kategorilerinden, dışılık (55), kısa vadeli yönelim (54) ve kısıtlama (51) bölgelerinde yer almaktadır (Hofstede-insights, 2021).

Bu değerlere dayandırılarak Gray tarafından öne sürülen muhasebe değerlerine ilişkin hipotezler çerçevesinde ise, Türkiye’de muhasebe uygulamalarında profesyonelliğin hakimiyetinden ziyade otoritenin kontrolünün olduğu bir sistem öngörülmektedir. Ayrıca şirketlerin muhasebe uygulamalarında daha ihtiyatlı ve tekdüzen yaklaşım sergileyeceği ve gizliliğin daha çok tercih edildiğine yönelik beklenti oluşmaktadır. Söz konusu çıkarıma, **Tablo 2.2**’de yer alan matris kullanılarak ulaşılmaktadır. Bu yaklaşımı kullanarak Hope vd.(2008), ülkelerin gizlilik kültürlerine ilişkin değerlerini hesaplamışlar ve denetçi tercihleri ile arasında anlamlı ilişki olduğuna yönelik bulgulara ulaşmışlardır.

Karabinar vd. (2012), Türkiye’de yürüttükleri çalışmada Gray’in muhasebe değerlerine ilişkin hipotezlerini ampirik olarak test etmişlerdir. Çalışmada, “Profesyonellerin/ Otoritenin Kontrolü” ve “Tekdüzelik/Esneklik” boyutlarına ilişkin belirgin anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Çalışma bulgularına göre, katılımcıların daha çok profesyonellikten yana oldukları görülmektedir. Gray’in hipotezine göre ise Türkiye’de tam tersi bir durum olduğu beklentisi oluşmaktadır. Aynı çalışmadaki bulgulara göre Tekdüzelik/ Esneklik boyutunda ise Gray’in hipotezini destekler bulgulara ulaşmışlardır. Katılımcıların bakış açılarından, Tekdüzelik’ten yana oldukları görülmüştür.

Durmuş & Güneş (2017), yeminli mali müşavirlerin, Gray’in boyutları çerçevesinde muhasebe değerlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırma bulgularına göre ise, katılımcıların profesyonellikten yana oldukları, tekdüzeliği ve ihtiyatlılığı savundukları ve şeffaflık ilkesini destekleyen

düşüncelerde oldukları görülmektedir. Bu çalışma, Gray'in hipotezlerini *İhtiyatlılık/İyimserlik* ve *Tekdüzelik/Esneklik* boyutlarıyla desteklemektedir. Ancak, *Profesyonellik/Otorite* ve *Gizlilik/Şeffaflık* boyutları açısından elde edilen bulgular, Gray'in hipotezini desteklememektedir.

Keskin vd. (2020), Türkiye, İngiltere, Nijerya ve Letonya'da faaliyet gösteren dört büyük denetim şirketinin yayımladıkları şeffaflık raporlarını kültürel bağlamda karşılaştırmışlardır. Yayımlanan raporlarda önem atfedilen konuların ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir. Bu farklıların ise toplumsal kültürün bir sonucu olarak ortaya çıktığı yorumunu yapmaktadırlar.

Diğer taraftan Askary vd. (2008), Türkiye'nin jeopolitik konumu ve kültürel değerleri açısından gelişmekte olan ülkeler arasında farklı bir yeri olduğunu belirtmektedir. Çünkü Türkiye'de toplumsal sosyal değerlerde önemli derecede dinin etkisi varken, ülkenin yönetimi açısından seküler bir yaklaşım benimsenmektedir. Ayrıca araştırmacılar, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasının ve uyum çalışmaları sonucu yürürlüğe giren yasa ve düzenlemelerin, kültür ve muhasebe uygulamaları arasındaki ilişkiyi de etkilediğini söylemektedirler. Bu doğrultuda yürürlüğe giren düzenlemelerin muhasebe uygulamalarında kültürün etkisini azalttığını iddia etmektedirler.

SONUÇ ve ÖZET

Çalışmada bağımsız denetimin ve bağımsız denetim talebinin sosyal ve kurumsal arka planı verilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede hukuk düzeni, yasalar, kurumsal yönetim ve kültür ile bağımsız denetim veya bağımsız

denetim talebi arasındaki ilişki literatürdeki tartışmalar etrafında ele alınmıştır.

İlk olarak ele alınan konu ülkelerin hukuk sistemlerinin sınıflandırılması sonucu oluşturulan hukuk aileleridir. Söz konusu hukuk aileleri ile muhasebe ve bağımsız denetim konuları arasında doğrudan bir ilişki çıkarımı yapmanın yanıltıcı olabileceği referanslarla ortaya konulmuştur. Bu durumun en açıklayıcı gerekçesi ise ülkelerin sahip oldukları hukuk sistemlerinin bazı açılardan farklılaşan ve bazı açılardan da kesişen karmaşık bir yapıda olmasıdır. Bu açıdan hukuk aileleri sınıflandırmaları, farklılıkları göz ardı eden indirgemeci bir yaklaşımdır. Bunun yerine daha spesifik açılardan yasa ve düzenlemelerin bağımsız denetimle ilişkisini ortaya koymaya çalışmanın daha yerinde olacağı çıkarımına ulaşılmıştır.

Bağımsız denetim talebiyle ilişkilendirilebilecek önemli bir yasal boyut ise yatırımcının korunması durumudur. Bu açıdan yatırımcının korunması durumu ile bağımsız denetim talebi arasındaki ilişkiye yönelik tartışmalara yer verilmiştir. Bununla birlikte denetçilerin davalık olma riskleri de önemli bir yasal boyut olarak öne çıkmaktadır. Çünkü söz konusu risk, bağımsız denetimin kalitesiyle yakından ilişkilendirilmektedir. İlgili başlık altında hem yatırımcının korunması hem de denetçinin davalık olma riski açısından Türkiye değerlendirilmesi de yapılmıştır. Bunların yanı sıra bu bölümde, Türkiye’de bağımsız denetimi ilgilendiren önemli yasal gelişmeler kronolojik olarak verilmiştir. Ayrıca Türkiye ve Dünya’dan örneklerle zorunlu bağımsız denetim uygulamasının kapsamı ve gelişimi, karşılaştırmalar da yapılarak ele alınmıştır.

Hukuk ve yasaların etkilediği diğer bir boyut da şirketlerin kurumsal yapılarıdır. Bu konuda, geniş bir literatüre sahip ve bağımsız denetimle de farklı açılardan sıkça ilişkilendirilen kurumsal yönetim kavramı öne çıkmaktadır. Bu çerçevede şirket sahiplik yapıları ve finansal sistem konuları hem bağımsız denetim hem de kurumsal yönetim açısından önemi vurgulanarak detaylıca işlenmiştir. Daha sonra, kavramsal olarak kurumsal yönetim ve kurumsal yönetime ilişkin sınıflandırmalar ele alınmıştır. Söz konusu sınıflandırmalar çerçevesinde Türkiye'nin kurumsal yönetim yaklaşımından bahsedilmiştir. Son olarak ise bağımsız denetim ve kurumsal yönetim arasındaki ilişki tartışılmıştır.

Çalışmada son olarak kültür konusu ele alınmıştır. Kültürün muhasebe ve denetim uygulamalarında önemli bir çevresel faktör olduğu vurgulanmıştır. Kültüre ilişkin genel kabul görmüş tek bir yaklaşım bulunmadığı ve ele alınış şekline göre kültür tanımlarının da farklılaştığı örnekler verilerek ele alınmıştır. Bununla birlikte muhasebe ve bağımsız denetim literatüründe en sık başvurulan kültür yaklaşımları verilmiştir. Kültür ve bağımsız denetimi birlikte ele alan çalışmalardan bahsedilmiştir. Bağımsız denetimle yakından ilişkilendirilen vekalet teorisi ve kurumsal yönetim açısından da kültürün yeri ve önemine değinilmiştir. Son olarak da Türkiye bağlamında kültür konusu muhasebe ve bağımsız denetim çerçevesinde işlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, H., & Valentine, B. (2009). Fundamental and ethics theories of corporate governance. *Middle Eastern Finance and Economics*, 4(4), 88–96.
- Alexander, D., Britton, A., Jorissen, A., Hoogendoorn, M. N., & Mourik, C. van. (2014). *International financial reporting and analysis* (Sixth edition). Cengage Learning.
- AlQadasi, A., & Abidin, S. (2018). The effectiveness of internal corporate governance and audit quality: The role of ownership concentration – Malaysian evidence. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 18(2), 233–253. <https://doi.org/10.1108/CG-02-2017-0043>
- Annur, H. A., Salihu, I. A., & Obid, S. N. S. (2014). Corporate Ownership, Governance and Tax Avoidance: An Interactive Effects. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 164, 150–160. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.11.063>
- Arosa, B., Iturralde, T., & Maseda, A. (2010). Ownership structure and firm performance in non-listed firms: Evidence from Spain. *Journal of Family Business Strategy*, 1(2), 88–96. <https://doi.org/10.1016/j.jfbs.2010.03.001>
- Askary, S., Yazdifar, H., & Askarany, D. (2008). Culture and accounting practices in Turkey. *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, 5(1), 66–87. <https://doi.org/10.1504/IJAPE.2008.020194>

- Baker, C. R., & Owsen, D. M. (2002). Increasing the role of auditing in corporate governance. *Critical Perspectives on Accounting*, 13(5–6), 783–795. <https://doi.org/10.1006/cpac.2002.0566>
- Ballas, A. A., & Fafaliou, I. (2008). Market Shares and Concentration in the EU Auditing Industry: The Effects of Andersen's Demise. *International Advances in Economic Research*, 14(4), 485–497. <https://doi.org/10.1007/s11294-008-9167-6>
- Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik, (2019). <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=10738&MevzuatTertip=5>
- Baskerville, R. F. (2003). Hofstede never studied culture. *Accounting, Organizations and Society*, 28(1), 1–14. [https://doi.org/10.1016/S0361-3682\(01\)00048-4](https://doi.org/10.1016/S0361-3682(01)00048-4)
- Bebchuk, L. A., Kraakman, R., & Triantis, G. (2000). Stock pyramids, cross-ownership, and dual class equity: The mechanisms and agency costs of separating control from cash-flow rights. In *Concentrated corporate ownership* (pp. 295–318). University of Chicago Press.
- Bédard, J., Piot, C., & Schatt, A. (2014). *An Evaluation of the French Experience with Joint Auditing* (SSRN Scholarly Paper 2165595). Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2165595>
- Bezirci, M., & Karasioğlu, F. (2011). Türkiye’de denetimin tarihsel gelişimi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(21), 571–592.

- Bik, O., & Hooghiemstra, R. (2018). Cultural Differences in Auditors' Compliance with Audit Firm Policy on Fraud Risk Assessment Procedures. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 37(4), 25–48. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51998>
- Birnberg, J. G., & Snodgrass, C. (1988). Culture and control: A field study. *Accounting, Organizations and Society*, 13(5), 447–464. [https://doi.org/10.1016/0361-3682\(88\)90016-5](https://doi.org/10.1016/0361-3682(88)90016-5)
- Byrnes, P. E., Al-Awadhi, A., Gullvist, B., Brown-Liburd, H., Teeter, R., Warren, J. D., & Vasarhelyi, M. (2018). Evolution of Auditing: From the Traditional Approach to the Future Audit. In D. Y. Chan, V. Chiu, & M. A. Vasarhelyi (Eds.), *Continuous Auditing* (pp. 285–297). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-78743-413-420181014>
- Cadbury, A. (1992). Cadbury report: The financial aspects of corporate governance. *Tech Reprt, HMG, London*.
- Carcello, J. V., Hermanson, D. R., Neal, T. L., & Riley Jr, R. A. (2002). Board characteristics and audit fees. *Contemporary Accounting Research*, 19(3), 365–384.
- Carcello, J. V., Hermanson, D. R., & Ye, Z. (Shelly). (2011). Corporate Governance Research in Accounting and Auditing: Insights, Practice Implications, and Future Research Directions. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 30(3), 1–31. <https://doi.org/10.2308/ajpt-10112>
- Cassell, C. A., Giroux, G. A., Myers, L. A., & Omer, T. C. (2012). The effect of corporate governance on auditor-

- client realignments. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(2), 167–188.
- Çelebi, A., & Güçlü, F. C. (2007). *Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve TMSK* [http://www. Tmsk. Org. Tr](http://www.Tmsk.Org.Tr) İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Basın Özeti. İstanbul.
- Choi, F. D. S., & Meek, G. K. (2011). *International accounting* (7th ed). Prentice Hall/Pearson.
- Choi, J.-H., Kim, J.-B., Liu, X., & Simunic, D. A. (2008). Audit pricing, legal liability regimes, and Big 4 premiums: Theory and cross-country evidence. *Contemporary Accounting Research*, 25(1), 55–99.
- Çiftçi, İ. (2016). *Measuring The Effects Of Ownership Structure And Board Attributes On Firm Performance: Evidence From Turkey* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Bahcesehir University.
- Ciftci, I., Tatoglu, E., Wood, G., Demirbag, M., & Zaim, S. (2019). Corporate governance and firm performance in emerging markets: Evidence from Turkey. *International Business Review*, 28(1), 90–103. [https://doi.org/10.1016/j. ibusrev.2018.08.004](https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2018.08.004)
- Compagnie Nationale des Commissaires aux, C. N. des C. aux C. (2014). *The French Statutory Audit, Statutory Auditors Serving The Public Interest*. [https://cdn.cncc.fr/ download/cncc_plaquetteinstitutvnglaise_web_nov2014. pdf](https://cdn.cncc.fr/download/cncc_plaquetteinstitutvnglaise_web_nov2014.pdf)
- Cohen, J., Krishnamoorthy, G., & Wright, A. M. (2002). Corporate Governance and the Audit Process*.

- Contemporary Accounting Research*, 19(4), 573–594.
<https://doi.org/10.1506/983M-EPXG-4Y0R-J9YK>
- Dedman, E., Kausar, A., & Lennox, C. (2014). The Demand for Audit in Private Firms: Recent Large-Sample Evidence from the UK. *European Accounting Review*, 23(1), 1–23. <https://doi.org/10.1080/09638180.2013.776298>
- DeFond, M., & Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*, 58(2–3), 275–326.
- Demirag, I., & Serter, M. (2003). Ownership Patterns and Control in Turkish Listed Companies. *Corporate Governance*, 11(1), 40–51. <https://doi.org/10.1111/1467-8683.00300>
- Diallo, B. (2021). Do National Cultures Matter for External Audits? Evidence from Eastern Europe and the Middle East. *Journal of Business Ethics*, 172(2), 347–359. <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04482-9>
- Dinç, E., & Atasel, O. Y. (2016). Türkiye’deki Muhasebe Anlayışının Gelişim Süreci ve Mevcut Durumun İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 267–283.
- Durmuş, A. F., & Güneş, R. (2017). Türkiye’deki Yeminli Mali Müşavirlerin Kültür Bazlı Muhasebe Değerlerinin Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 76, 81–98. <https://doi.org/10.25095/mufad.400220>
- European Commission. (2010). *Green Paper “Audit policy: Lessons from the crisis.”* Brussels, October 13th.

- European Commission. (2013). *A recovery on the horizon? Annual report on European SMEs 2012/2013*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2014a). *A partial and fragile recovery. Annual report on European SMEs 2013/2014*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2014b). *Public procurement as a driver of innovation in SMEs and public services*. Brussels: European Commission.
- Eierle, B. (2005). Differential reporting in Germany—a historical analysis. *Accounting, Business & Financial History*, 15(3), 279–315.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Agency Theory: An Assessment and Review. *The Academy of Management Review*, 14(1), 57–74. <https://doi.org/10.2307/258191>
- Ekanayake, S. (2004). Agency theory, national culture and management control systems. *Journal of American Academy of Business*, 4(1/2), 49–54.
- El Ghoul, S., Guedhami, O., Lennox, C., & Pittman, J. A. (2007). Ownership structure, agency problems, and auditor choice: Evidence from Western European firms. *Proceedings of the Annual Conference of the Administrative Science Association of Canada*, 28, 26.
- EMC. (2015). *Market-Based Financing in Emerging Market Countries*. International Council of Securities Associations (ICSA), Emerging Markets Committee.
- European Parliament. (2014). Regulation (EU) No 537/2014 of the European Parliament and of the Council of 16

April 2014 on specific requirements regarding statutory audit of public interest entities and repealing Commission Decision 2005/909/EC. *Official Journal of the European Union*, L158: 77-112.

- Faulkner, S. L., Baldwin, J. R., Lindsley, S. L., & Hecht, M. L. (2006). Layers of meaning: An analysis of definitions of culture. In J. R. Baldwin, S. L. Faulkner, M. L. Hecht, & S. L. Lindsley (Eds.), *Redefining culture: Perspectives across the disciplines* (pp. 27–51). Lawrence Erlbaum Mahwah, NJ.
- Francis, J. R., Khurana, I. K., & Pereira, R. (2003). The role of accounting and auditing in corporate governance and the development of financial markets around the world. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, 10(1), 1–30. <https://doi.org/10.1080/16081625.2003.10510613>
- Francis, J. R., & Wang, D. (2004). Investor protection, auditor conservatism and earnings quality: Are Big 4 auditors conservative only in the United States. In *Working paper*.
- Francis, J. R., & Wang, D. (2008). The joint effect of investor protection and Big 4 audits on earnings quality around the world. *Contemporary Accounting Research*, 25(1), 157–191.
- Gray, S. J. (1988). Towards a theory of cultural influence on the development of accounting systems internationally. *Abacus*, 24(1), 1–15.
- Güenme, Ü., & Poroy Arsoy, A. (2006). Türkiye’de cumhuriyet döneminde muhasebe eğitimi. *Mali Çözüm Dergisi*, 76, 308–328.

- Güvemli, O., & Güvemli, B. (2015). Türk Ticaret Kanunlarının Türk Muhasebe Düşüncesinin Gelişmesindeki Etkileri. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8, 26–50.
- Haniffa, R., & Hudaib, M. (2007). Locating audit expectations gap within a cultural context: The case of Saudi Arabia. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 16(2), 179–206.
- Hay, D., Knechel, W. R., & Ling, H. (2008). Evidence on the Impact of Internal Control and Corporate Governance on Audit Fees. *International Journal of Auditing*, 12(1), 9–24. <https://doi.org/10.1111/j.1099-1123.2008.00367.x>
- Hay, D., Knechel, W. R., & Willekens, M. (2014). *The Routledge companion to auditing*. Routledge.
- Heidhues, E., & Patel, C. (2011). A critique of Gray's framework on accounting values using Germany as a case study. *Critical Perspectives on Accounting*, 22(3), 273–287.
- Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Sage publications.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage publications.
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 2307–0919.
- Hofstede, G., & Bond, M. H. (1988). The Confucius connection: From cultural roots to economic growth.

- Organizational Dynamics*, 16(4), 5–21. [https://doi.org/10.1016/0090-2616\(88\)90009-5](https://doi.org/10.1016/0090-2616(88)90009-5)
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. Revised and expanded 3rd Edition. N.-Y.: McGraw-Hill.
- Hofstede-insights. (2021). *Compare countries*. Hofstede Insights. <https://www.hofstede-insights.com/product/compare-countries/>
- Hope, O.-K., Kang, T., Thomas, W. B., & Yoo, Y. K. (2009). Impact of Excess Auditor Remuneration on the Cost of Equity Capital around the World. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 24(2), 177–210. <https://doi.org/10.1177/0148558X0902400203>
- Hope, O.-K., Kang, T., Thomas, W., & Yoo, Y. K. (2008). Culture and auditor choice: A test of the secrecy hypothesis. *Journal of Accounting and Public Policy*, 27(5), 357–373. <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2008.07.003>
- Hour, A. I. A., & Dinçergök, B. (2021). The Impact of Corporate Strategies on Financial Leverage: Evidence From Turkish-Listed Firms. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(4), 3635–3651.
- İcra ve İflâs Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 7101 (2018). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180315-28.htm>
- Ilhan-Nas, T., Okan, T., Tatoglu, E., Demirbag, M., & Glaister, K. W. (2018). The effects of ownership concentration and institutional distance on the foreign entry ownership strategy of Turkish MNEs. *Journal*

- of Business Research*, 93, 173–183. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.02.006>
- Jaggi, B., & Low, P. Y. (2000). Impact of Culture, Market Forces, and Legal System on Financial Disclosures. *The International Journal of Accounting*, 35(4), 495–519. [https://doi.org/10.1016/S0020-7063\(00\)00076-5](https://doi.org/10.1016/S0020-7063(00)00076-5)
- Jaggi, B., & Low, P. Y. (2011). Joint effect of investor protection and securities regulations on audit fees. *The International Journal of Accounting*, 46(3), 241–270.
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305–360.
- Karabınar, S., Canel, C., & Öktem, R. (2012). A Survey of Accounting Culture in Turkey. *Advances In Management*. <https://ideas.repec.org/a/mgn/journal/v5y2012i12a7.html>
- Kartarı, A. (2014). Kültür, farklılık ve iletişim. *İstanbul: İletişim Yayınları*.
- Kayacı, A., & Ataay, A. (2021). Ownership Level in Cross-border M&As of Turkish MNCs: The Role of Ownership Concentration and Institutional Contexts. *Ege Academic Review*, 21(4), 319–331.
- Keskin, D. A., Tutar, S., & Yazgan, K. F. (2020). Şeffaflık Raporlarının Hofstede-Gray Modeliyle Muhasebe Kültürü Açısından Karşılaştırılması: Türkiye, Nijerya, Letonya ve İngiltere Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22, 195–213. <https://doi.org/10.31460/mbdd.647509>

- Khlif, H. (2016). Hofstede's cultural dimensions in accounting research: A review. *Meditari Accountancy Research*, 24(4), 545–573. <https://doi.org/10.1108/MEDAR-02-2016-0041>
- Khurana, I. K., & Raman, K. K. (2004). Litigation risk and the financial reporting credibility of Big 4 versus non-Big 4 audits: Evidence from Anglo-American countries. *The Accounting Review*, 79(2), 473–495.
- Kilincarslan, E. (2021). The influence of board independence on dividend policy in controlling agency problems in family firms. *International Journal of Accounting & Information Management*, 29(4), 552–582. <https://doi.org/10.1108/IJAIM-03-2021-0056>
- Kosmala, K. (2007). (Un)realised independence in the CEE region: Insights from interpretive cultural theory. *Critical Perspectives on Accounting*, 18(3), 315–342. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2005.11.013>
- Kostova, T., Nell, P. C., & Hoenen, A. K. (2018). Understanding agency problems in headquarters-subsidiary relationships in multinational corporations: A contextualized model. *Journal of Management*, 44(7), 2611–2637.
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). Culture: A critical review of concepts and definitions. *Papers. Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, Harvard University*.
- La Porta, R., Lopez-De-Silanes, F., & Shleifer, A. (2006). What Works in Securities Laws? *The Journal of*

- Finance*, 61(1), 1–32. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2006.00828.x>
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (2000). Investor protection and corporate governance. *Journal of Financial Economics*, 58(1–2), 3–27.
- La Porta, R., Lopez-De-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). Legal Determinants of External Finance. *The Journal of Finance*, 52(3), 1131–1150. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1997.tb02727.x>
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1998). Law and finance. *Journal of Political Economy*, 106(6), 1113–1155.
- Lele, P. P., & Siems, M. M. (2007). Shareholder protection: A leximetric approach. *Journal of Corporate Law Studies*, 7(1), 17–50.
- Lennox, C. S., & Pittman, J. A. (2011). Voluntary Audits versus Mandatory Audits. *The Accounting Review*, 86(5), 1655–1678.
- Leuz, C., Nanda, D., & Wysocki, P. D. (2003). Earnings management and investor protection: An international comparison. *Journal of Financial Economics*, 69(3), 505–527.
- Licht, A. N. (2001). The Mother of all path dependencies toward a cross-cultural theory of corporate governance systems. *Del. J. Corp. L.*, 26, 147.
- Licht, A. N. (2013). Chapter 34—Corporate Governance. In G. Caprio, D. W. Arner, T. Beck, C. W. Calomiris, L. Neal, & N. Veron (Eds.), *Handbook of Key Global*

- Financial Markets, Institutions, and Infrastructure* (pp. 369–378). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-397873-8.00037-2>
- Licht, A. N., Goldschmidt, C., & Schwartz, S. H. (2005). Culture, law, and corporate governance. *International Review of Law and Economics*, 25(2), 229–255.
- Lim, U., & Kim, C.-S. (2005). Determinants of ownership structure: An empirical study of the Korean conglomerates. *Pacific-Basin Finance Journal*, 13(1), 1–28. <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2003.11.001>
- Lin, K. Z., & Fraser, I. A. (2008). Auditors' ability to resist client pressure and culture: Perceptions in China and the United Kingdom. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 19(2), 161–183.
- Lindahl, F., & Schädewitz, H. (2013). Are Legal Families Related to Financial Reporting Quality?: Are Legal Families Related to Financial Reporting Quality? *Abacus*, 49(2), 242–267. <https://doi.org/10.1111/abac.12008>
- Linsley, P. M. (2017). *The application of neo-Durkheimian institutional theory in accounting research* [PhD Thesis]. University of York.
- Minnis, M., & Shroff, N. (2017). Why regulate private firm disclosure and auditing? *Accounting and Business Research*, 47(5), 473–502.
- Newman, D. P., Patterson, E. R., & Smith, J. R. (2005). The role of auditing in investor protection. *The Accounting Review*, 80(1), 289–313.

- Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H., & Troberg, P. (2012). Drivers of voluntary audit in Finland: To be or not to be audited? *Accounting and Business Research*, 42(2), 169–196. <https://doi.org/10.1080/00014788.2012.653742>
- Nolder, C., & Riley, T. J. (2014). Effects of differences in national culture on auditors' judgments and decisions: A literature review of cross-cultural auditing studies from a judgment and decision making perspective. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(2), 141–164.
- OECD (Ed.). (2004). *OECD principles of corporate governance: 2004* (rev. version). OECD.
- Orucu, E. (2007). Developing Comparative Law. In E. Orucu & D. Nelkin (Eds.), *Comparative Law Handbook* (pp. 43–65). Hart. <https://eprints.gla.ac.uk/39753/>
- Ozcan, A. (2019). Audit quality and earnings management: Evidence from Turkey. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 23, 67–78.
- Panda, B., & Kumar, G. (2020). What matters to ownership structure? Evidence from pre- and post-global financial crisis in an emerging market. *Managerial Finance*, 47(5), 593–620. <https://doi.org/10.1108/MF-03-2020-0099>
- Patel, C., Harrison, G. L., & McKinnon, J. L. (2002). Cultural influences on judgments of professional accountants in auditor–client conflict resolution. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 13(1), 1–31.
- Pedersen, T., & Thomsen, S. (2003). Ownership Structure and Value of the Largest European Firms: The Importance of Owner Identity. *Journal of Management and Governance*,

- 7(1), 27–55. <https://doi.org/10.1023/A:1022480016567>
- Perera, M. H. B. (1989). Accounting in developing countries: A case for localised uniformity. *The British Accounting Review*, 21(2), 141–157.
- Piot, C. (2001). Agency costs and audit quality: Evidence from France. *European Accounting Review*, 10(3), 461–499.
- Radebaugh, L. H., Gray, S. J., & Black, E. L. (2006). *International Accounting and Multinational Enterprises*. John Wiley & Sons.
- Rennie, M., Senkow, D., Rennie, R., & Wong, J. (2003). Deregulation Of the Private Corporation Audit In Canada: Justification, Lobbying, and Outcomes. *Research in Accounting Regulation*, 16, 227–241. [https://doi.org/10.1016/S1052-0457\(02\)16014-0](https://doi.org/10.1016/S1052-0457(02)16014-0)
- Riahi-Belkaoui, A. (1995). *The cultural shaping of accounting*. Greenwood Publishing Group.
- Richardson, G., Wang, B., & Zhang, X. (2016). Ownership structure and corporate tax avoidance: Evidence from publicly listed private firms in China. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 12(2), 141–158. <https://doi.org/10.1016/j.jcae.2016.06.003>
- Rohner, R. P. (1984). Toward a Conception of Culture for Cross-Cultural Psychology. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 15(2), 111–138. <https://doi.org/10.1177/0022002184015002002>
- Schwartz, S. (2006). A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications.

- Comparative Sociology*, 5(2–3), 137–182. <https://doi.org/10.1163/156913306778667357>
- Seetharaman, A., Gul, F. A., & Lynn, S. G. (2002). Litigation risk and audit fees: Evidence from UK firms cross-listed on US markets. *Journal of Accounting and Economics*, 33(1), 91–115.
- Selimoğlu, S. K., & Uzay, Ş. (2009). *Muhasebe denetimi*. Gazi Kitabevi.
- Selimoğlu, S., Özbirecikli, M., Uzay, Ş., & Uyar, S. (2015). *Bağımsız Denetim*. TÜRMOB.
- Şensoy, H. B. (2008). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi ile Muhasebe Standartlarının Türkiye'deki Durumu* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Senturk, F., & Ozkan, O. (2018). *Litigation risk, auditor conservatism and an overview of Turkey characteristic*.
- Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1997). A Survey of Corporate Governance. *The Journal of Finance*, 52(2), 737–783. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1997.tb04820.x>
- Solomon, J., & Solomon, A. (2004). *Corporate governance and accountability*. John Wiley.
- Thomsen, S., & Pedersen, T. (1998). Industry and ownership structure. *International Review of Law and Economics*, 18(4), 385–402. [https://doi.org/10.1016/S0144-8188\(98\)00022-2](https://doi.org/10.1016/S0144-8188(98)00022-2)
- Tokay, S. H. (1987). *Muhasebede standartlaştırma çalışmalarının incelenmesi ve Türkiye açısından*

- değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Ticaret Kanunu, 6102 (2011). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf>
- Uzay, Ş., Tanç, A., & Erciyes, M. (2009). Türkiye’de Muhasebe Denetimi: Geçmişten Geleceğe-1. *Mali Cozum Dergisi / Financial Analysis*, 95, 125–140.
- Wallace, W. A. (2004). The Economic Role Of The Audit In Free And Regulated Markets: A Look Back And A Look Forward. *Research in Accounting Regulation*, 17, 267–298. [https://doi.org/10.1016/S1052-0457\(04\)17012-4](https://doi.org/10.1016/S1052-0457(04)17012-4)
- Weik, A., Eierle, B., & Ojala, H. (2018). What drives voluntary audit adoption in small German companies? *International Journal of Auditing*, 22(3), 503–521.
- Wingate, M. L. (1997). An examination of cultural influence on audit environments. *Research in Accounting Regulation*, 129–148.
- World Bank, D. B. (2020, January 24). *Doing Business*. <https://www.doingbusiness.org/>
- Www.kap.org.tr*. (2022). <https://www.kap.org.tr/tr/>
- Yurtoglu, B. B. (2000). Ownership, control and performance of Turkish listed firms. *Empirica*, 27(2), 193–222.
- Zhuang, J. (1999). Some Conceptual Issues of Corporate Governance. *Asian Development Bank*, 21.
- Zweigert, K., Kötz, H., Weir, T., Kötz, H., & Weir, T. (1998). *Introduction to comparative law* (Vol. 3). Clarendon press Oxford.